

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**VLIV VÝCHOVNÉHO PŮSOBENÍ NA ROZVOJ A
UTVÁŘENÍ OSOBNOSTI**

Veronika Čermáková

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika ČERMÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H08547**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vliv výchovného působení na utváření a rozvoj osobnosti**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod 2. Vymezení zákl.pojmů: osobnost, její rozvíjení, interakce s prostředím, determinace, výchova 3. Etapy vývoje 4. Rodina a způsob výchovy 5. Vztahy podstatné při vývoji a formování osobnosti 6. Individualita člověka 7. Dysfunkce v interakci a jejich příčiny 8. Výzkum: Odlišnosti v utváření a vývoji osobnosti na vesnici a ve městě 9. Závěr 10. Literatura

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČÁP, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3 SMÉKAL, V., MACEK, P. Utváření a vývoj osobnosti. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-83-8 ŠULOVÁ, L. Raný psychický vývoj dítěte. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4 MATĚJEČEK, Z.: Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2 GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J.: Rodinná terapie. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2390-7 MATĚJEČEK, Z.: Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5 VÁGNEROVÁ, M., KLÉGGROVÁ, J.: Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1538-7 MIOVSKÝ, M.: Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marcela Ehlová
Katedra věd o výchově

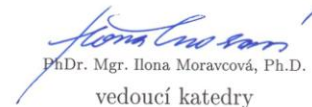
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Iлона Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

ABSTRAKT

Cílem této práce bylo především popsat osobnost s jejími biologickými, sociálními a psychologickými aspekty, její vývoj, schopnosti a zájmy, temperament, charakter atd.; tedy osobnost jakožto určitého člověka, individuum, které se od ostatních odlišuje svými vlastnostmi, zkušenostmi, životním stylem. U každého jedince se odlišně rozvíjejí nebo nerozvíjejí jisté schopnosti, nejrůznější psychické vlastnosti, což mezi nimi tvoří právě ty rozdíly. Tato práce má mapovat čím je tento vývoj ovlivňován, jaká výchova jej podporuje a jaká naopak brzdí, případně deformuje. Praktická část práce je malou sondou do diferencí ve vývoji z hlediska vlivu lokality, životního prostředí, jakožto širšího prostředí, ve kterém jedinec žije. V případě mého výzkumu se jedná konkrétně o rozdílnosti mezi městem a venkovem, kdy každý z těchto prostorů je naplněn rozličným množstvím podnětů, podmínek, příležitostí, pobídek nebo překážek.

Klíčová slova: vývoj, výchova, osobnost, rodina, prostředí

ABSTRACT

The aim of this work is to describe the personality of its biological, social and psychological aspects of its development, capabilities and interests, temperament, character, etc. So as a person's personality, the individual who differs from his other qualities, experience, lifestyle, etc. . For each individual differently developing or not developing certain capabilities, a variety of psychological characteristics, which between them are precisely those differences. This work is to map what this development is influenced by what education it supports and what hinders, rather or deformed. The practical part is a small probe into the differences in development in terms of the impact site and environment, as the wider environment in which the individual lives. In the case of my research is the difference between city and countryside, where each of these spaces are filled with varying amounts of incentives, conditions, opportunities, challenges or obstacles.

Key words: development, education, personality, family, environment

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 03. 2011

Veronika Čermáková

Poděkování:

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Marcele Ehlové za pečlivé vedení mé práce. Především za příjemnou spolupráci a cenné připomínky. Dále Ing. Jaroslavu Myslivcovi, Ph.D. za pomoc se statistickým zpracováním mého výzkumu. A v neposlední řadě děkuji také svým přátelům a všem, kteří mne při vzniku této práce podporovali.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	12
1.1 Osobnost	12
1.2 Vývoj a rozvíjení osobnosti	12
1.3 Interakce s prostředím	13
1.4 Determinace	13
1.5 Výchova	14
2 ETAPY VÝVOJE OSOBNOSTI	15
3 RODINA A ZPŮSOB VÝCHOVY	18
3.1 Vymezení pojmu rodina	18
3.2 Způsob výchovy	19
4 VZTAHY PODSTATNÉ PŘI VÝVOJI A FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI	21
5 INDIVIDUALITA ČLOVĚKA	23
5.1 Motivace, schopnosti a tvořivost	24
5.2 Rysy osobnosti, temperament a charakter	27
6 DYSFUNKCE V INTERAKCI A JEJICH PŘÍČINY	31
6.1 Extrafamiliární příčiny	31
6.2 Intrafamiliární příčiny	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	36

7 ODLIŠNOSTI V UTVÁŘENÍ A VÝVOJI OSOBNOSTI NA VENKOVĚ A VE MĚSTĚ	37
7.1 Cíle výzkumu	37
7.2 Metody výzkumu	37
7.3 Charakteristika a popis zvolených lokalit	38
7.4 Výzkumný soubor	39
7.5 Dotazník	40
7.6 Hypotézy	41
7.7 Vyhodnocení dotazníků	42
7.8 Ověření hypotéz	67
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
SEZNAM GRAFŮ	80
SEZNAM TABULEK	81
SEZNAM PŘÍLOH	82

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila psychický vývoj, utváření osobnosti a vlivy, které se na tomto procesu podílí. Toto téma jsem si vybrala především proto, že mne zajímalo, do jaké míry nás ovlivňuje výchova a prostředí, jaké důsledky může mít nedostatečná péče a pozornost rodičů na chování a osobnost dítěte.

Výchova probíhající v rodině je pro děti, jakožto velmi zranitelné, bezbranné, teprve se rozvíjející osobnosti, stěžejním momentem. Správně fungující rodina je pro zdárný a zdravý vývoj nutností, protože co se v rodině naučíme nebo naopak nenaučíme, nás provází po celý náš život. Individualizace a vývoj jedince probíhá prostřednictvím začleňování do společnosti, a nejdříve právě v rodinném prostředí. Až později se dítě individualizuje v širších skupinách, kde již ale užívá vzorců pro mezilidské vztahy získaných z rodiny, jako např. vztah k autoritě (rodiče), vztah souřadnosti (sourozenci, vrstevníci), vztah nadřazenosti (mladší sourozenci, mladší děti), vztah ke kolektivu apod.

Charakterové rysy jedince jsou utvářeny v průběhu sociálního učení, základním prvkem pro „růst“ charakteru je právě společenská zkušenost. Jedinec ve společnosti, ve společenské interakci nabývá stále nových zkušeností, které poté zobecňuje a koriguje podle toho, jak je ta určitá zkušenost společenskými vlivy utlumována nebo posilována. Mimo to ale charakter souvisí také s temperamentem, který je biologicky podmíněn, souvisí více s potřebami lidského organismu než charakter. Vliv charakteru na temperament je mnohem významnější, citový život člověka, ať chceme nebo ne, je totiž podřízen charakteru a volným vlastnostem člověka. Myslím, že pro osoby pracující s dětmi je velmi důležité znát tyto výrazné vlastnosti osobnosti dítěte a jeho charakter, jelikož potom nejen že vědí, jak dítě pracuje, ale také znají motivy jeho práce, cíle, zájmy, potřeby, jakým způsobem je uspokojuje a v neposlední řadě dokážou chápat a vcítit se do dítěte.

Během svého života, jsem měla možnost se setkat se spoustou dětí, jejichž život byl ve velké míře ovlivněn nesprávnou výchovou, nedostatečným vedením nebo nezájmem rodičů. Ať už se jednalo o děti z dětského domova (DD Štítý), sociálně

slabších rodin, rodin neúplných nebo děti z rodin, kde na ně prostě jen „nezbyl čas“, vždy mě zajímalo, co si z toho do svého budoucího života odnesou.

Obsah své práce jsem rozdělila na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se věnuje této problematice obšírněji, snaží se popsat všechny důležité momenty v procesu vývoje. Část praktická se pak zabývá rozdílnostmi v životě a vývoji ve městě a na venkově; trávení volného času, vzdělání, přátelské vztahy apod. V závěrečné části práce jsem se snažila analyzovat a interpretovat získaná data.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Osobnost

Osobnost je pojem označující člověka se všemi jeho biologickými, psychickými a sociálními znaky. Zahrnuje všechny psychické procesy, vlastnosti a stavy a zároveň také člověka jako organismus s určitými tělesnými vlastnostmi, člověka patřícího k určité skupině, rodině, národnosti apod. (Šulová, 2004). To vše ovlivňuje i jeho psychické vlastnosti, prožívání, motivaci.

„Když mluvíme o osobnosti, zdůrazňujeme tím:

- 1) *Souhrn, ucelenost jednotlivých psychických jevů: např. že nelze pochopit jeho výkony v myšlení odděleně od jeho zájmů, vytrvalosti atd.*
- 2) *Určité uspořádání, strukturu psychických jevů: např. to který ze zájmů je hlavní a který druhořadý*
- 3) *Odlišnost jedince od ostatních, jedinečnost jeho psychických znaků. V praxi je důležité zjišťování rozdílů mezi lidmi, ať již skupinových (typologických) nebo individuálních diferencí“¹*

1.2 Vývoj a rozvíjení osobnosti

Vývoj chápeme jako proces, při kterém v průběhu času dochází ke změnám určitého systému, přičemž se nejedná pouze o změnu velikosti, tedy růst, ale i o kvalitativní přeměny. Zahrnuje dva vzájemně spjaté aspekty: vzájemné působení jedince s prostředím a zrání. Zrání probíhá společně se vzájemným působením jedince a prostředí, tato jejich jednota tvoří vývoj osobnosti (Čáp, 1996). Zrání je proces řídicí se vnitřními zákony, stěžejní roli zde hraje dědičnost. Týká se anatomických struktur, jejich fyziologických funkcí a elementárních psychických jevů. Vliv prostředí je zde minimální. Vývoj tělesný a zejména vývoj složitých forem vnímání a myšlení, rysů a zájmů osobnosti je zpomalován nebo urychlován, podporován nebo rušen v závislosti

¹ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

na příznivost životního prostředí, míře kulturní stimulace, příležitosti k učení a činnostem. Zde právě hraje roli i to, zda žijeme na venkově nebo ve městě.

1.3 Interakce s prostředím

Interakce jedince s prostředím se uskutečňuje v činnostech. Celý život člověka je souhrnem činností, ať už to jsou dětské hry nebo činnosti pracovní, učební, aj.

„Ve svých činnostech je jedinec ovlivněn druhými lidmi, podmínkami přírodními, technickými aj., ale zároveň na ně také působí; mění tvar opracovávaného materiálu, svým výkonem a chováním vyvolává sympatie nebo nelibost učitele a rodičů, trenéra a spoluhráčů, ti všichni opět působí na jedince, povzbuzují ho nebo napomínají, trestají apod.“²

Činnost zahrnuje vnitřní prožívání a vnější chování. Chování, vnější složku činnosti, při tom chápeme jako něco, co může druhý pozorovat, jakýsi odraz vnitřních procesů. V chování se projevuje vnitřní prožívání. Svými činnostmi, mnohdy rutinními a bezmyšlenkovitě vykonávanými, člověk směřuje k určitým cílům nebo prostřednictvím činností realizuje svůj životní smysl. Jejich prostřednictvím se člověk také projevuje a zároveň formuje, rozvíjí nebo naopak deformuje. Jsou velice důležité z hlediska vývoje, výchovy, mentální hygieny, filozofie a etiky (Smékal, V., Macek, P., 2002).

1.4 Determinace

Termíny jako determinace nebo formování osobnosti můžeme chápat jako příčiny, příčinné vztahy a podmínky působící ve vývoji osobnosti. Nejedná se o jednosměrné působení vnějších činitelů na osobnost, působící příčinou může být také osobnost sama nebo určitý subsystém této osobnosti, její aktivnost, postoje, cíle atd.

² ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

„Formování a determinace je proces složitého vzájemného působení mnoha podmínek v složitém systému, který je ve vývoji. Formování, determinace je součástí, aspektem vývoje osobnosti.“³

Důležitým pojmem, který se s pojmem vývoj osobnosti překrývá, je socializace. Socializace je proces, během kterého se jedinec učí žít mezi lidmi, žít v sociální skupině, přizpůsobit se normám a zvyklostem skupiny, společnosti a vnímat a respektovat potřeby druhých. Je to jakési včlenění jedince do společnosti, jehož součástí je osvojení řeči, hodnot, sociálních dovedností a vědomostí (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

1.5 Výchova

„Výchova se tradičně chápe jako záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod (např. přesvědčování, odměny a tresty).“⁴

Vedle vlivu dědičnosti a vlivů společenského a přírodního prostředí tedy výchova patří mezi vnější podmínky determinující vývoj osobnosti. Na dítě s určitým záměrem působí rodiče, výchovné instituce, ale také sportovní organizace, různá sdružení mládeže, časopisy, televize, rádio, čím dál více také internet aj. Je tedy čím dál těžší rozlišit, které vlivy jsou „záměrné“ a které „živelné“. Navíc výchova probíhá jakožto vzájemná interakce, vychovávající působí na vychovávaného, ale i vychovávaní působí na své vychovatele, čímž se vyvíjí osobnost obojích. V příznivých situacích je osobnost rozvíjena, v nepříznivých se naopak deformuje (Šulová, 2004). Žádoucím stavem věci je, když výchova přechází v sebevýchovu. Výchova a sebevýchova jsou tedy jedním ze stěžejních momentů ve vývoji osobnosti.

³ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

⁴ Tamtéž

2 Etapy vývoje osobnosti

Vývoj člověka probíhá kontinuálně, tedy plynule, trvale a bez nějakých velkých přerušení či skoků. V rozlišení základních vývojových fází panuje celkem shoda, i když někteří našli těchto etap vývoje člověka méně a jiní trochu více (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

na vývoj člověka působí 3 faktory:

1. vnitřní biologické podmínky – dány strukturou organismu a dědičností
2. prostředí – primární (klimatické podmínky), sekundární (společnost a její výtvořiny)
3. vlastní aktivita – aktivní zapojení do svého růstu)

Prenatální období (období nitroděložního vývoje = od početí do narození)

- embryonální stadium – do 3 měsíců; zakládá se nervová soustava, vytváří se nervová trubice
 - fetální stadium – od 3 měsíců; vzniká mícha, obvodový nervový systém, plod se pohybuje, důležitá je psychohygienu matky
- „Již mezi 25. a 28. týdnem dochází ke slad'ování tělesných pohybů mezi matkou a dítětem, což bývá považováno za jakousi první komunikaci či interakci.“⁵*

Rané dětství (od narození do 3 let)

- novorozenec (do 1 měsíce) – vytvořeny oblouky nepodmíněných reflexů, dítě je pasivní, většinu času prospí, postupné reakce na podněty z okolí
- kojeneček (do 1 roku) – rychlý růst, psychomotorický vývoj, vývoj podmíněných reflexů, důležitý je kontakt s matkou, vznikají emocionální vazby
- batole (2-3 roky) – zdokonalení jemné motoriky, vývoj specifického druhu komunikace (dítě napodobuje = opičí reflex), tzv. koperníkovská revoluce – dítě si uvědomí, že není středem světa

⁵ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

Předškolní věk (3-6 let)

hlavním činitelem vývoje rodina, dítě reguluje pohyby i chování, formuje se svědomí dítěte, vytváří se abstraktní myšlení; dominantními činnostmi jsou:

- hra (dítě je aktivní, nevydrží v nečinnosti, odráží se sociální skutečnost, seznámení s různými společenskými problémy; *kreativní* – pěstování fantazie, *kooperativní* – společná hra)
- elementární práce (osvojení návyku pracovat)
- navštěvování MŠ (sociální styk s vrstevníky, soustředění pozornosti)

Mladší školní věk (6-11 let)

změna způsobu života, společenské povinnosti, vstup do školy, učení; dítě je schopno kreslit, poznat barvy, tvary, ctít autoritu; rozvoj sociálních vztahů

Střední a starší školní věk

- puberta (13-15 let) – prudká změna osobnosti, pohlavní dospívání, příprava na reprodukci, zhoršená pozornost a sebeovládání, konflikty se sociálním prostředím
a autoritami, může dojít k duševním poruchám, riziko sebevražd
- adolescence (15-20/22 let) – proces osamostatňování se, příprava a volba budoucího povolání, navazování vrstevnických vztahů, rozvoj sexuality

Dospělost

- mladší dospělost (20-30 let) – vše spojeno s profesí
- střední dospělost (30-45 let) – profesní růst, upevnění pozice, dominantní činnost je manželství a rodičovství
- pozdní dospělost (asi do 60-65 let) – intenzivní zájem o profesi, příprava na stáří

Stáří (60 a více let)

biologické změny, dramatické změny v psychice, snaha oddálit odchod ze zaměstnání, roli starého jedince, osamostatnění dětí; riziko sebevražd (Šulová, L., 2004)

Piagetova kognitivní teorie (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007)

Pět etap z hlediska poznávacích procesů a způsobu myšlení:

- etapa senzorické inteligence
- etapa symbolického a předpojmového myšlení
- etapa názorného myšlení
- etapa konkrétních operací
- etapa formálních operací a abstraktního myšlení

Vývoj osobnosti podle Sigmunda Freuda (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007)

Teorie je postavena na tom, jakým způsobem člověk dosahuje slasti (neboli na něčem, co Freud pojmenoval Libido).

Orální stádium- 0-1 rok, slasti dosahuje dítě pomocí úst (saní mateřského mléka). Končí růstem zubů (bolest dásní).

Anální stádium – 2-3 roky, uspokojením je úleva při vyměšování, které dítě může provádět, kdy chce, končí ve chvíli, kdy se dítě začne ovládat.

Falické stádium – 4–5 let, začínají zkoumat své pohlavní orgány. V tomto stadiu se také podvědomě fixují na rodiče opačného pohlaví a rodiče stejného pohlaví berou jako „rivala“ (Oidipův komplex, Elektrín komplex).

Stádium latence – 6–11 let, mezistádium, zdánlivá amnéza sexuálních pudů.

Genitální stadium – 12 a více let, období, kdy je člověk schopen pohlavního styku

Eriksonova psychoanalytická teorie (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007)

Podle Eriksona je vývoj vázán na biologické, společenské, kulturní a historické faktory ovlivňující vývoj dítěte. Na každém stupni vývoje se musí jedinec vyřešit základní psychologický rozpor. Po jeho vyřešení získává ctnost a pokračuje v rozvoji osobnosti.

- rok díky péči matky získává dítě základní pocit důvěry v životě, ctností získanou v tomto období je naděje
- 1-3 roky rozpor mezi pocitem autonomie a studu v závislosti na požadavcích okolí

- 3-6 let (předškolní věk) konflikt mezi vlastní iniciativou a pocitem viny vývoj svědomí
- 6-12 let člověk konflikt mezi snaživostí v práci a pocitem méněcennosti „vstup do života“ ctností je kompetence
- 12-19 let (věk dospívání) hledání vlastní identity v konfliktu s nejistotou ohledně své role mezi lidmi ctností je věrnost
- 19-25 let (mladá dospělost) jedinec je připraven splynout s druhou osobou objevuje hranice své intimity, ctnosti je láska
- 25-50 let (dospělost) pocit generativity (touha tvořit) se dostává do konfliktu s pocitem osobní stagnace, ctností schopnost pečovat o někoho nebo něco.
- od 50 let (pozdní dospělost, stáří) pocit osobní integrity (vyrovnanosti) která se projeví přijetím vlastního života je v konfliktu s pocitem zoufalství a strachu ze smrti. Ctností je moudrost

3 Rodina a způsob výchovy

3.1 Vymezení pojmu rodina

„Rodina jako jeden z klíčových socializačních činitelů je významným prostředím, ovlivňujícím vývoj všech jedinců, kteří jsou jejími členy. Je to prostředí, které v různých modifikacích (rodina původní, rodina eufunkční, kterou si jedinec sám zakládá, rodina širší, nukleární, dysfunkční...) ovlivňuje formování osobnosti jedince.“⁶

V rodině jsou jedinci předávány modely chování, poskytovány identifikační vzory, také se zde učí předpokládanému chování pro ženskou a mužskou roli. V rodině se učíme základům interakce, očekávaným reakcím, přičemž rodina opět slouží jako místo, kde můžeme tyto získané dovednosti ověřovat. Rodina jedinci poskytuje

⁶ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

společensky žádoucí normy, čímž působí jako jakýsi regulátor jeho chování. Stejně tak jsou v rodině utvářeny postoje člověka ke společnosti jako celku, k našim nejbližším i k sobě samým.

„Vymezení pojmu „zdravá rodina“

Za zdravou rodinu je považována rodina soudržná, respektující však autonomii každého jednotlivce. Zdravá rodina umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost v myšlení a hodnocení. Zároveň ale poskytuje pocit emoční blízkosti, sounáležitosti a vzájemnosti. Důležitá je rodinná adaptabilita a schopnost kreativně řešit vzniklé situace, které přináší život, reagovat na ně adekvátně, měnit rodinnou strukturu, vztahy rolí a pravidel. Kromě tvořivosti se v tomto smyslu jeví jako velmi důležité vyjadřování podpory, zájmu a zaujetí při společných rozhovorech či činnostech. Vedle adaptability a tvořivosti je důležitá též stabilita systému- „přes všechny změny jsme to stále my“.⁷

3.2 Způsob výchovy

Výchova zahrnuje různé činnosti a vzájemné působení dospělých a dětí. Jedná se vlastně o dosažení jakýchsi výchovných cílů, kterých se dospělí snaží dosáhnout pomocí rozličných výchovných prostředků a metod. A to např. kladení požadavků a kontrola jejich plnění, pochvaly a napomínání, vysvětlování a přesvědčování, působení osobním příkladem, odměny a tresty, využitím vlivu malé skupiny atd. Ale ne pokaždé má určitý výchovný postup stejný výsledek, někdy je účinný, jindy neúčinný a někdy dokonce může vést k úplnému opaku kýženého cíle (Matěječek, Z., 1996). To vše je závislé na vzájemném vztahu vychovávaného a vychovávajícího, na momentální situaci a na mnoha dalších často nejasných podmínkách.

„Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy atd.) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití

⁷ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

*výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého.*⁸

Způsob výchovy tedy vyjadřuje to podstatné, co ovlivňuje volbu jednotlivých postupů a prostředků, a to emoční vztah k dítěti a způsob výchovného řízení. Formy způsobu výchovy se liší dle forem výchovného působení různých dospělých.

„Při autokratickém (autoritativním, dominantním) vedení vychovatel hodně rozkazuje, hrozí a trestá, málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, jednoznačně determinuje žáky svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími, poskytuje jim málo samostatnosti a iniciativy.

Při slabém vedení (liberálním vedení, liberální výchově) vychovatel řídí děti málo nebo vůbec. Neklade přímo požadavky. Pokud vysloví požadavek, nekontroluje jeho důsledné plnění.

*Při sociálně integračním (sociálně integrativním, demokratickém) vedení vychovatel dává dětem přehled o celkové činnosti skupiny a jejích cílech, udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, působí spíše příkladem než hojnými tresty a zákazy. Je přístupný hovorům i o jiných než pracovních záležitostech, má pro děti a jejich individuality porozumění. Je to styl netradiční a pro některé vychovatele obtížný.*⁹

Experimentální výzkum prokázal, že při různých stylech vedení děti vykazovaly zřetelné rozdíly ve výsledcích činnosti a v chování (Vágnerová, M., 2005):

- Způsob prožívání a chování dětí úzce souvisí se stylem výchovy, způsobem vedení
- Způsob vedení není plně závislý na osobnosti vychovatele. Jeden dospělý dokáže užívat rozličné způsoby vedení a podle toho se řídí chování dětí.
- Způsob vedení, na které si děti navykly, poté ovlivňuje chování dětí k novému vychovateli užívajícímu jiného stylu.
- Autokratické vedení vyvolává u dětí vyšší míru agrese, zvyšuje napětí, dráždivost a dominantnost vůči ostatním členům skupiny.

⁸ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

⁹ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

- Vzájemné napětí mezi dětmi se promítá odmítavým postojem k vedoucímu, oslabováním jeho vlivu a společnou agresí proti jeho osobě.
- Při autokratickém vedení je pracovní aktivita dětí výrazně závislá na přítomnosti vedoucího, v jeho nepřítomnosti děti nepokračují ve společné práci.
- Autoritativní vedení u dětí vyvolává 2 druhy reakcí. Buď dítě přimkne k vedoucímu, je velmi poslušné až nesamostatné nebo vede k apatii, případně k individuální či skupinové agresii.
- V obou uvedených případech se děti velice snaží upoutat pozornost dospělého, dosáhnout jeho pochvaly. Při autokratickém vedení má pro sociální status dítěte i pro jeho sebehodnocení rozhodující roli dospělý, nikoliv skupina vrstevníků.

4 Vztahy podstatné při vývoji a formování osobnosti

„Kladný emoční vztah k dítěti, láska k němu, jeho akceptování matkou a dalšími významnými druhými je základní podmínkou příznivého rozvíjení osobnosti vcelku i všech jejích subsystémů.“¹⁰

Vzájemný kladný emoční vztah dítěte a matky se také vyjadřuje termínem připoutání (angl. attachment). Milující matka citlivě reaguje na signály dětských potřeb, podle nich dokáže o dítě pečovat a projevovat mu své kladné emoce prostřednictvím očního kontaktu, úsměvu, milého promlouvání. Děti poté tuto pečující osobu (matku nebo osobu ji zastupující) vyhledávají a opětují jí její kladné emoční projevy, prožívají radost a pocit jistoty (Šulová, L., 2004). Tyto děti, jistě připoutané k matce, se dále rozvíjejí příznivěji než děti nejistě připoutané, tzn. vyhýbající se matce, nebo ambivalentní, tzn. vyhledávající a zároveň vyhýbající se tělesnému kontaktu s matkou.

I když má dítě nejlepší matku, ve svém dalším vývoji potřebuje další osoby projevující mu kladný emoční vztah, emoční podporu, porozumění, ochotu pomoci. Tyto blízké osoby v psychologii označujeme jako „významné druhé“, přičemž to mohou být jak jednotlivci, tak i malé sociální skupiny (Šulová, L., 2004). V realizaci

¹⁰ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

osobních stavů je velice důležitým článkem a činitelem všech společenských procesů sociální komunikace. Sociální komunikace znamená nejen výměnu informací, ale i emocí, názorů a pobídek k jednání. Osobní vztahy a procesy komunikace jsou vzájemné, zahrnují vzájemné působení mezi lidmi- mezi matkou a dítětem, učitelem a žákem, mladistvým a jeho kamarády. Pro vývoj jedince i malé sociální skupiny je to velmi důležitý moment, jde o proces vzájemného ovlivňování a vývoje ve spirále (Vágnerová, M., Klégrová, J., 2008).

„Kladné emoční projevy dospělého k dítěti podporují jeho výkon a chování v souladu s požadavky dospělého. Tím se rozvíjí osobnost dítěte. Zároveň dochází ke zpětnému působení na dospělého, upevňuje se jeho kladný emoční vztah k dítěti, podporuje pokračování příznivého vlivu dospělého na dítě. Příznivě se vyvíjí vzájemná komunikace dospělého s dítětem, jejich společná činnost, jejich vzájemný vztah.“¹¹

V psychologii byly zkoumány především následky nedostatku komunikace a jejich nepřiměřených forem. Také případy absence komunikace v raném dětství a hrubé nedostatky vedou k psychické deprivaci.

- nízká úroveň verbálního vyjadřování v kontaktu s dítětem ztěžuje vývoj řeči, učení a myšlení (jazykový deficit, popř. „omezený jazykový kód“ dětí z rodin s nízkou sociokulturní úrovní).
- omezování styku dítěte s vrstevníky dítěti ztěžuje osvojení sociálních dovedností, zvyšuje jeho introverzi a nejistotu.
- při komunikaci výhradně s osobami jediného pohlaví (v neúplné rodině, ve sportovním oddíle apod.) dítě obtížněji komunikuje s druhým pohlavím.
- potřebná je i zkušenost z komunikace s osobami všech věkových kategorií

Pro vývoj dítěte je důležité i to, jakým jazykem s nimi dospělí mluví. Jejich vyjadřování je buď popisného, posuzujícího nebo hodnotícího charakteru. Popisné vyjádření bývá věcné, sděluje stav věci, správnost nebo nesprávnost chování, výkonu. Nemá vedlejší emočně rušivý účinek, pomáhá změnit chování. Naopak posuzující vyjadřování působí nepříznivě na sebehodnocení dítěte, na utváření jeho cílů i na jeho

¹¹ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

vztah k dospělému. Posuzující komunikace hodnotí osobnost, mnohdy až znehodnocuje nebo naopak nekriticky vynáší (Gjuričová, Š., Kubička, J., 2009).

„Komunikace není druh lidského chování, kterému by se lidé věnovali po určité době mezi jinými činnostmi. Každé chování má svou komunikační stránku a není možné nekomunikovat, i mlčení a neutrální výraz obličejů něco vyjadřují, jsou nějak interpretovány.“¹²

Dítě do značné míry sebe sama vidí a hodnotí podle převzaté role. Dle toho si také klade požadavky na svůj výkon a chování, vytyčuje své cíle, formuje se jeho dominance či submise, svědomitost či nesevědomitost, kooperativnost či agresivita aj. *„Pokud role neodpovídá motivaci dítěte a jeho dosud zformovanému sebehodnocení, odmítá roli. V krajním případě se pokouší opustit skupinu.“¹³*

5 Individualita člověka

Každý člověk je jiný, struktura jeho osobnosti je tvořena určitými aspekty osobnosti, jejími částmi a subsystemy. Všechny vlastnosti osobnosti se navzájem prostupují, přičemž jsou v pohybu a vývoji. Tyto vlastnosti jsou výsledkem působení činností a výkonů lidí, kteří jsou zároveň také nositeli určitých vlastností (více či méně inteligentní, svědomití či nesevědomití, s chováním extrovertním či introvertním atp.). Osobnost se v činnostech projevuje a zároveň formuje, k jejím vlastnostem docházíme od činností. Jednotlivé části osobnosti, její subsystemy se třídí různými způsoby (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

„Způsob, který je přijímán většinou autorů, je rozlišení na motivaci, schopnosti a rysy osobnosti, popř. soustavy těchto rysů, vyjadřované výrazy temperament a charakter. Toto třídění se označuje jako obsahové nebo horizontální, s rozlišením subsystemů „vedle sebe“. Potom- při pokusu o pohled na osobnost v celku- přejdeme k třídění vertikálnímu, kde se rozlišují subsystemy z hlediska vzájemné podřízenosti

¹² GJURIČOVÁ, Šárka, KUBIČKA, Jiří. *Rodinná terapie- systematické a narativní přístupy 2., doplněné a přepracované vydání.* Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2390-7.

¹³ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy.* Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

a nadřazenosti, regulace, popřípadě v souvislosti s vývojovým hlediskem: subsystemy vývojově starší a mladší.“¹⁴

5.1 Motivace, schopnosti a tvořivost

„Lidské motivy se formují na podkladě biologických potřeb, sociálních determinací, v činnostech a sociální komunikaci, sociálním učením a sebedeterminací.“¹⁵

Motivace je souhrnem hybných momentů v osobnosti a činnosti, popudů k činnosti nebo toho co člověku brání, aby něco dělal. Výraz motivace je užíván v psychologii, biologii, sociologii a ekonomii; vyjadřuje potřeby člověka, sociálních skupin a společnosti na určitém místě v určitém čase. *„Pro označování dílčích lidských motivů dáváme přednost termínu potřeba. Hodí se pro vývojově starší, elementárnější, převážně biologické motivy, i pro motivy vývojově mladší, sociální, popřípadě sociogenní.*“¹⁶ Tato potřeba vede k vyhledávání podmínky, která je nezbytná k optimálnímu fungování systému a vyhnutí se nepříznivým podmínkám. Existuje velká rozmanitost potřeb lidského jedince, stejně tak i rozmanitost mechanismů vyhledávání čí vyhýbání se těm kterým podmínkám. Termínem potřeba je myšlena jak aktivace, energizující moment v motivaci, tak směřování motivace (k čemu směřuje aktivace a jedincovo jednání), přičemž aktivace rozlišuje sílu potřeby a směřování vyjadřuje druh potřeby (Gjuričová, Š., Kubička, J., 2009).

Druhy lidských potřeb dle Abrahama H. Maslowa (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007):

- elementární biologické potřeby: hlad, žízeň, potřeba kyslíku, tepla
- potřeba podnětů a činnosti, potřeba odpočinku a spánku
- potřeba péče o potomstvo
- potřeba sexuální
- potřeba bezpečí, jistoty, sebezáchovy, zvládání náročných situací

¹⁴ GJURIČOVÁ, Šárka, KUBIČKA, Jiří. *Rodinná terapie- systematické a narativní přístupy 2., doplněné a přepracované vydání.* Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2390-7.

¹⁵ ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy.* Praha: ISV- nakladatelství, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

¹⁶ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

- potřeba osobního vztahu, potřeba milovat a být milován, vzájemného porozumění a pomoci
- potřeba úspěchu, uznání druhými, ústy a sebeúcty, potřeba být kladně hodnocen
- potřeba kompetence, osvojení si dovednosti a zvládnání důležitých situací
- potřeba radosti, smíchu, dobré nálady
- potřeby poznávací
- potřeby estetické
- potřeba cíle a směřování k němu, potřeba seberealizace a smyslu, potřeba rozvíjet své možnosti a tím dosahovat cílů, potřeba naplňovat životní smysl

Lidé se liší v jednotlivých motivech, liší se zejména v celkové individuální motivaci, z níž pro popis často uměle vytrhujeme dílčí potřeby, postoje, zájmy a hodnotové orientace.

Schopnost je vlastnost umožňující člověku naučit se určité činnosti a dobře ji vykonávat. Schopnosti týkající se poznávání, myšlení a řešení problému se souhrnně označují termínem inteligence (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

„Rozlišují se schopnosti různého druhu: verbální (slovní porozumění a myšlení), numerické (početní), prostorové (schopnosti prostorových představ, názorného řešení problémů), paměťové, percepční (dobře vnímat, rozlišovat barvy, zvuky atd.), umělecké, sportovní, sociální (schopnosti k sociální percepci a komunikaci, ke spolupráci a jejímu řízení) aj.“¹⁷

Pojem inteligence ale někteří autoři (H. Gardner, D. Goleman a další) rozšiřují o různé druhy vlastností, které tradičně neřadíme mezi schopnosti. Jako součást inteligence uvádějí interpersonální inteligenci (schopnost rozumět druhým lidem), intrapersonální inteligenci (schopnost poznávat sám sebe, rozumět svým pocitům a jednat dle nich), emoční inteligenci (význam se překrývá s pojmem charakter) aj. S pojmem schopnosti souvisí další psychologické pojmy, a to vloh, nadání, talent, dovednost a tvořivost (kreativita).

¹⁷ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

„Tvořivost neboli kreativita znamená soubor vlastností osobnosti, které umožňují tvůrčí činnost, popřípadě tvůrčí řešení problémů. Přitom tvůrčí činnost se zpravidla vymezuje jako taková činnost, jejímž výsledkem je něco nového. Tvůrčí řešení problému je takové, kdy se nevystačilo se známými, již hotovými schémata řešení, ale bylo nutno najít nový způsob řešení.“¹⁸

Stupně kreativity podle Flanagana (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007):

- produktivita – kvantita idejí
- kreativita – kvalita idejí, novum
- ingenuita – objevování problémů a jejich invenční překvapivé řešení

Stupně kreativity podle Maňáka (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007):

- tvořivost expresivní (spontánní) – živelné produkty vznikající z náhlého vnuknutí, ze silného nutkání
- inovativní – inovace, obnovení, novinka ve vztahu k běžnému úzu, záměrné úsilí vykonat něco netradičního
- inventivní – vysoká originalita, objektivně uznávaný přínos, zcela nové řešení
- emergentní – projev génia

Tvořivost lze nadále rozčlenit na základě oblasti lidské činnosti, v níž je uplatňována, na tvořivost uměleckou a tvořivost vědecko-technickou.

„Umělecká tvorba je projevem téhož tvůrčího potenciálu jako jiná tvorba, ale zatím co výsledky vědy a techniky pronikají do lidské činnosti ve smyslu objektivního zkoumání a přetváření světa i člověka, umění hledá především lidské rozměry tohoto pronikání. Umění završuje vývoj člověka a jeho díla, započatý vědeckými a technickými prostředky.“¹⁹

¹⁸ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

¹⁹ HLAVSA, Jaroslav. *Psychologické základy teorie tvorby*. Praha : Academia, 1985. 353 s.

5.2 Rysy osobnosti, temperament a charakter

„Rys osobnosti je psychická vlastnost, která se projevuje určitým způsobem jednání, chování a prožívání. Na rozdíl od schopnosti nevyjadřuje, jak dobře člověk dokáže něco dělat. Na rozdíl od motivace nevyjadřuje, proč to dělá. Rys osobnosti vyjadřuje právě to, jakým způsobem to dělá- zda vytrvale, nebo bez vytrvalosti; zda klidně, nebo se vzrušením; zda se přitom podřizuje druhým, nebo naopak přejímá vedoucí roli apod.“²⁰

Zkráceně je rys osobnosti to, co hovorově nazýváme „povahovou vlastností“, co jedince odlišuje od ostatních. Rysy osobnosti jsou určovány vrozenými předpoklady, výchovou, učením nebo sociálním prostředím. Tradiční pojetí této problematiky předpokládá, že člověk buď má, nebo nemá určitou vlastnost, že je buď stabilní nebo labilní, dominantní nebo submisivní apod. Jiný názor zase tvrdí, že různí lidé mají určitou vlastnost v různém stupni nebo se liší forma té které vlastnosti. Jednotlivé rysy se vzájemně ovlivňují, pronikají do sebe nebo se překrývají a tím vytváří celistvou osobnost, ne jen jakousi mozaiku jednotlivých vlastností.

Dříve se k označení celé osobnosti užívalo výrazu temperament (z latinského *temperamentum*= poměr různých šťáv v těle a jim odpovídající vlastnosti) nebo charakter (v řečtině původně svéráz, význačný znak, podle kterého lze rozeznat předmět). Nyní se však tyto dva pojmy rozlišují (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

„Temperament označuje tu část osobnosti, která je určována převážně biologicky a projevuje se hlavně způsobem citového reagování. Charakter pak označuje druhou část, která je determinována převážně sociálně a má společenský, zejména morální význam. Obě se však vzájemně prostupují.“²¹

Pojem temperament tedy značí souhrn charakteristických nebo vrozených rysů osobnosti, které se trvale projevují způsobem reagování, jednání a prožívání. Je spjatý se vzrušivostí (mírou odpovědi jedince na různé podněty) a frekvencí změn nálad. Lidé se liší nejen svým duševním životem, ale i způsobem reagování na rozličné podněty.

²⁰ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

²¹ Tamtéž

Temperament určuje dynamiku celého prožívání a chování, což je tempo a intenzita střídání a samotného průběhu psychických stavů, činností, procesů a jednání.

Hippokratova (Galenova a jejich následovníků) typologie temperamentu (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007):

Postupem času se upouštělo od původního vysvětlení rozdílů podle převahy jedné ze čtyř tekutin v těle, zachovaly se však popisné charakteristiky čtyř typů temperamentu, které byly dále rozpracovávány.

- sangvinik (krev) - přiměřená reaktivita; sangvinik je přizpůsobivý, emočně vyrovnaný, ale poněkud nestálý a lehkovážný, vesele laděný, optimistický, jeho prožitky jsou spíše mělké a stejně tak i jeho city - emočně stabilní extrovert
- flegmatik (sliz, hlen) - emočně celkem vyrovnaný, působí lhostejně, vzrušují ho jen velmi silné podněty, klid až a chladnokrevnost či apatie, hlubší vztahy jen k vybraným osobám; spíše pasivní a bez velkých životních ambicí a požadavků, nemá rád změny a pohybově je spíše úsporný - emočně stabilní introvert
- melancholik (černá žluč) - vyznačuje se hlubokými prožitky a spíše smutným laděním, pesimismem a strachem z budoucnosti, nesnáší vypjaté situace, hlučnost, jeho city jsou trvalé, ale jejich intenzita se neprojevuje navenek, žije spíše vnitřně; obtížně navazuje kontakty, vztahy, které naváže, jsou trvalé a hluboké - emočně labilní introvert.
- choleric (žluč) - silně vzrušivý, sklon k výbuchům hněvu a k agresi, těžko se ovládá a reaguje často impulzivně, nerozvázně, je netrpělivý, panovačný, vyžaduje často od jiných ústupky, je egocentrický, emočně je labilní, city jsou u něho vyvolány snadno, navenek reaguje rychle, silně, často bez zábran - emočně labilní extrovert.

„V humorální koncepci temperamentových rozdílů pokračoval E. Kretschmer rozlišením typů: schizoidního, cykloidního a viskózního, podle převahy různých hypotetických hormonů v krvi.“²²

- pyknik - cykloidní typ – stavba těla: menší zakulacená postava, slabé svalstvo, kulatá hlava, vyklenuté břicho, psychické vlastnosti: střídá nálady, otevřený, společenský, realistický, ohrožen maniodepresivními duševními onemocněními (střídání nálad bez vnější příčiny - nálady jsou nepřiměřeně dlouhé a nedají se ovlivnit vůlí)
- astenik - schizoidní typ - stavba těla: vysoký, štíhlý, úzká ramena, slabé svalstvo, ostrý profil, psychické vlastnosti: uzavřený, jednostranně zaměřený, idealista, málo přizpůsobivý, ohrožen schizofrenií (bludné představy, halucinace, rozpad osobnosti)
- atletik - viskózní typ – stavba těla: silně vyvinutá kostra, výrazné svalstvo, široký hrudník, menší lebky s protáhlým obličejem, psychické vlastnosti: klidný, přizpůsobivý, těžkopádný není průkazný sklon k některým z duševních onemocnění (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

Typologie Carla Gustava Junga (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007):

- introvert

člověk žijící především svým vnitřním životem, velmi vnímavý ke svému okolí, přemýšlivý, empatický pozorovatel, rozvážný ve svém jednání a opatrný ve svých citech, sklony k mlčenlivosti v případě neexistence relevantního tématu, preferuje nepřímou komunikaci (e-maily, dopisy, SMS) před hovorem. Ve společnosti preferuje menší skupinky (méně než 5-10 osob) introvertních lidí. V případě nutnosti je po určitou dobu schopen se chovat extrovertně. Míra introverze často roste s narůstajícím intelektem.

²² ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

- extrovert

člověk žijící navenek, povrchní a spontánní ⇒ snadno komunikuje a dokáže zahajovat a udržovat i hovor „o ničem“, jedná rozhodně a rychle až zbrkle, po citové stránce je velmi otevřený, ale jeho city jsou taktéž povrchní a je méně vnímavý ke svému okolí. Ke spokojenosti potřebuje být v centru dění, nejlépe i pozornosti, tudíž se rád objevuje na akcích s větším množstvím lidí.

*Souhrnně lze říci, že v současné době se užívá termínu temperament k označení souboru psychických (popř. psychofyziologických) vlastností, které se projevují způsobem reagování, prožívání a chování, zvláště tím, jak snadno vznikají emoce, jak jsou silné, jak živě se projevují navenek a jak rychle se střídají.*²³

„Charakter (z řec. Slova charakter – povaha, zvláštní výraz, znak) je slovo, jehož obsah a rozsah je mnohoznačný. Proto se ho používá a často zneužívá při rozmanitých okolnostech. Do češtiny se překládá výrazem povaha. Mluvíme o charakteru půdy, jazyka, o národní povaze, apod. a míníme tím vlastně jakost, to jest soubor znaků, které vyznačují určitý organismus. To je nejširší význam slova charakter, v němž jde o to, jaké vlastnosti stanovit a utřídit podle určitého hodnotícího hlediska. Otázce charakteru se věnuje v psychologii velká pozornost. Charakter považujeme za složitou psychickou vlastnost člověka, resp. za soubor vlastností, které určují obsah chování člověka.“²⁴

Charakter je úzce spjatý s ostatními subsystemy osobnosti (temperamentem, motivací, intelektem) a reguluje jedincovo chování dle společenských norem a požadavků. Za součásti charakteru se považuje svědomí, hodnotové orientace a některé rysy osobnosti.

²³ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

²⁴ DRLÍKOVÁ, Eva, ĎURIČ, Ladislav. *Učitel'ská psychológia*. Bratislava: SPN, 1992. ISBN 80-08-00433-9.

6 Dysfunkce v interakci a jejich příčiny

6.1 Extrafamiliární příčiny

Bazálním vztahem ovlivňujícím vývoj člověka je vztah s rodiči. Interakce matka- dítě nebo otec- dítě je ale v mnoha případech znesnadňována až znemožňována vlivy vyplývajícími ze společenského kontextu a určitými danostmi, které se zdají být jednotlivci a individuálnímu vlivu na něj vzdálené. Širší sociální kontext, ve kterém rodina žije, je pro ni velice významný z hlediska její funkčnosti, kvality a harmonie.

Brofenbrennerův model vývoje individua v sociálním kontextu popisuje mnohé z „objektivních“ daností znesnadňující interakci, takto (Šulová, L., 2004): Nejširší sociální prostředí, ve kterém rodina žije, můžeme označit pojmem makrosystém. Jeho jednotlivé faktory můžeme pro přehlednost rozdělit ještě do několika podskupin:

- *Vlivy vyplývající z tzv. „sociální adresy“, neboli příslušnosti k určité geografické oblasti, ale též k ekonomické formaci či národnosti, etnické skupině.* ²⁵ Sem lze zařadit také životní prostředí v širokém slova smyslu, to zda rodina žije na venkově či ve městě nebo k jaké socioekonomické třídě přísluší.
- Faktory související především s procesuální kritériem. *„Jsou to vlivy působící na vztahy v jejich vývoji a proměnlivosti.*“ ²⁶ Také se jedná o typ životního prostředí (sídlíště, průmyslová aglomerace), vliv aktuální společenské situace (krize, ekonomická prosperita, válka) nebo např. mezigenerační konflikty způsobené společným bydlením mladého rodičovského páru s rodiči.
- Faktory popisující dvousměrnost či vícesměrnost působení sociálních faktorů. *„Rodina a její členové nejsou pouze pasivní či přizpůsobující se, ale jejich aktivita, integrita, výběr jsou stejně významné, jako sociální vliv, který na ně působí.*“ ²⁷ Důležité je i jaké zájmy jednotliví členové rodiny mají, jaké životní zkušenosti, cíle, vzdělání, mezi jakými lidmi se pohybují apod.

²⁵ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

²⁶ Tamtéž

²⁷ Tamtéž

- Faktory zaměřené na míru zprostředkovanosti kontextuálních vlivů. Určité faktory působí na jednotlivé členy rodiny buď přímo, nebo nepřímo. Nepřímým působením je například to, když jeden z rodičů mající pracovní problémy řeší neadekvátně situace v domácím prostředí, což se může ovlivnit interakci s dítětem. Naopak přímým působením je pediatrie a médií doporučovaný postoj ke kojení a péči o dítě samotné.

Mezosystém je pojem zahrnující propojenost a komplexnost vlivů působících na jednotlivce i rodinu jako celek neustále nebo velmi významně v minulosti. Především sem lze zařadit sociální prostředí, ve kterém členové rodiny jsou nebo byli zařazeni, např. původní rodiny partnerů, vrstevníci, předchozí partnerské vztahy atp.

„Exosystém sdružuje ty sociální činitele, které nepůsobí přímo na členy rodiny, ale mimo rámec rodiny, na širší sociální prostředí.“²⁸ Zahrnuje faktory ovlivňující celkové společenské klima, společenskou filozofii.

„Mikrosystém sdružuje takový typ sociálních faktorů, které působí na jedince bezprostředně. Lze sem zařadit konkrétní způsoby rodinné komunikace, vzájemnou percepci členů rodiny, určitou rodinnou filozofii, uplatňované výchovné principy, způsob trávení volného času, hospodaření s financemi, rozdělování činností spojených s chodem domácnosti.“²⁹

Svůj význam zde hraje mikroklima domova z hlediska estetického i z hlediska rozdělení jednotlivých „zón“, příslušejících jednotlivým členům rodiny. Mezi tyto faktory patří vzdělání, inteligence jednotlivých členů rodiny, jejich zdravotní stav, pocit spokojenosti, pohlavní specifika, ale také jimi uznávané hodnoty, vztahy k širší rodině a ke společnosti jako celku (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

Jakékoliv schéma je zjednodušující a jistě vede hlubšímu zamyšlení o provázanosti rodiny se společností jako celkem a o komplexnosti a proměnlivosti vztahového rámce.

²⁸ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

²⁹ Tamtéž

6.2 Intrafamiliární příčiny

„Intrafamiliární příčiny lze zařadit mezi faktory vyplývající především z úrovně mikrosystému, ale i vzdálenějších úrovní. Rodinná dynamika připomíná reakce ve složitém systému spojených nádob při chemickém pokusu. Nepatrná změna ovlivní všechny členy systému v různých úrovních kontaktu.³⁰

Podle F. de Singlyho existují dvě období současné rodiny (Čáp, J., Mareš, J., 2001-2007):

- od 19. století do 60. let 20. Století
Rodina je charakterizována třemi prvky, a to manželskou láskou, přísným rozdělením práce mezi ženou a mužem a pozorností věnované zdraví a výchově dítěte.
- od 60. let 20. století
Rodina funguje spíše jako formální skupina a díky touze po osobní autonomii členů se stává toto soužití křehčím. Pravá identita jedince skrývající se pod jednou ze sociálních rolí je odhalena jen díky citové náklonnosti. Upřednostňovanou hodnotou je individuální „Já“ a rodina je nástrojem k rozvíjení této autonomní osobnosti. *„Ideálem manželství je tedy vytvoření individuálního „Já“ pohodlně usazeného uvnitř příliš nespojujícího „My“.³¹*

Rodinnou strukturu ohrožuje tedy tato snaha o autonomii, dále transparentnost sexuálního chování u mužů i žen, takže i mimomanželských vztahů. Osobní život páru se odehrává mezi péčí o rodinu, prací, koníčky každého z partnerů, čímž podstatně ubývá čas trávený v rodině.

Rodina se nyní nachází ve fázi změny a hledání nové formy, ale přesto neztrácí na důležitosti, stále je žádoucí intimní sdílení společného prostoru, společných předmětů a společné budoucnosti. Stále jsou pro jednotlivce nezbytné emocionální vazby nepodmíněné recipitou, vztahový rámec, stabilita vazeb. Ale velice významnou se stává i adaptabilita systému a v případě potřeby zástupnost rodinných rolí

³⁰ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

³¹ Tamtéž

(nemoc, dlouhodobá nepřítomnost). V současnosti existuje mnoho alternativ rodinného soužití (bilingvní manželství, rodiny pečující o děti každého z partnerů i o děti společné, homosexuální páry pečující o děti apod.), ale i tyto rodiny mohou plnit základní potřeby dítěte stejně jako potřeby rodičů (Šulová, L., 2004).

„Rodič dítěti naplňuje potřebu stimulace, potřebu zázemí, společenské vazby, naplňuje mu tzv. základní potřeby důležité pro přežití (dává mu jíst, pít, pečuje o jeho hygienu), poskytuje mu pozitivní identitu, otevřenou budoucnost. Dítě rodiči může poskytovat podněty a životní vzpruhu, zábavu, pocit kontinua, smysluplnosti jeho existence.“³²

Od první poloviny 20. století dochází ke změnám ve společnosti, které bezprostředně ovlivňují způsob rané interakce, každodenní život rodiny, kontakt rodičů a dítěte. Od 19. století v České republice díky vysoké industrializaci země stoupala zaměstnanost žen, kvůli čemuž se musely začít řešit otázky mimo-rodinné institucionální péče o děti. S vyšší zaměstnaností žen souvisí i jejich vyšší vzdělanost, ekonomická nezávislost a snaha se profesně realizovat (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007).

„Po 2. světové válce pod vlivem „kolektivismu“ velmi utrpěla v naší zemi prestiž mateřství, mateřské role ženy v domácnosti, která se „pouze“ stará o děti. Ženy tedy dosud často vnímají čas trávený s dětmi jako oběť, nudu, ztrátu vlastního kariérového postupu, izolaci.“³³

Se změnou ženské role souvisí i svobodná volba partnera, možnost užívat antikoncepci a změna pohledu společnosti na předmanželský sex, který společnost běžně přijímá a schvaluje. Jedním z významných hledisek je i možnost vytvářet intimní vztahy bez vazby na možné početí. Pokud pak dojde k otěhotnění ženy, bývá tato situace vnímána jako problém k řešení, racionalizována a třeba pod společenským tlakem, kvůli zdravotnímu hledisku přijímána, potom ono dítě se stává důvodem k utvoření rodiny. Dalším důležitým faktorem ovlivňujícím ranou interakci je vysoké životní tempo, zvláště pak ve městech, kde se spotřebovává mnoho času bez efektu (doprava, fronty, vzdálenosti). Paradoxně se toto vysoké životní tempo projevuje i u

³² MATĚJEČEK, Z. a kolektiv. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

³³ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

matek na mateřské dovolené, nejspíš proto že matky kladou na sebe i své děti příliš mnoho požadavků, což pak může vést k permanentnímu spěchu, roztěkanosti, povrchnosti a nesoustředěnosti v mnoha lidských činnostech včetně nejpřirozenějšího lidského chování, chování matka- dítě.

Dalším faktorem ovlivňujícím kvalitu interakce matka- dítě je vzájemný vztah partnerů. Je důležité, aby spolu partneři opravdu soužili, vzájemně znali sebe a své žebříčky hodnot, postoje. Také by se měli navzájem podporovat v životně náročných situacích jako je těhotenství, porod nebo přijetí rodičovských rolí. Pokud se matka cítí nejistá stabilitou partnerského vztahu, odráží se to na jejím kontaktu s dítětem. Naopak je-li vazba partnerů stabilní, láskyplná, jednoznačně se to projeví v konkrétních interakcích s dítětem (Matěječek, Z., 1999).

„Asynchronicita interakce matka- dítě je uváděna jako negativní pól rané interakce. Je však třeba si uvědomit, že toto kontinuum je mnohem rozsáhlejší. Asynchronicita se může upravit mnoha přirozenými vlivy- pomocí širší rodiny, úprava vztahu s partnerem, věk dítěte, který přinese rozpoznatelné signály pro rodiče či pozitivnější zpětnou vazbu. Může však naopak dále gradovat a projevovat se závažným způsobem, jako je zanedbání potřeb dítěte, jeho psychické či fyzické týrání, případně různými formami jeho opuštění.“³⁴

³⁴ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

II PRAKTICKÁ ČÁST

7 Odlišnosti v utváření a vývoji osobnosti na venkově a ve městě

7.1 Cíle výzkumu

V dnešní době se sice rozdíl mezi městem a venkovem víceméně stírají, ale ve společnosti nadále přetrvávají jisté zvyklosti a postoje, které se právě z hlediska lokality liší. Pocházím z venkova a stejně tak velká část mé rodiny, ale proto, že také nemalá část příbuzných žije ve městě, odjakživa jsem měla možnost pozorovat jisté rozdílnosti mezi životem na venkově a ve městě. A protože na vývoj každého z nás má okolní prostředí významný vliv (rozlišné sociální prostředí, životní prostředí, hluk, atd.), bylo cílem mého výzkumu zjistit jisté znaky typické pro město/ venkov (bydlení, vzdělání rodičů) a zda se opravdu životy mladých lidí liší v závislosti na lokalitě, kde žijí, ať už po vztahové, sociální stránce, z hlediska jejich budoucích ambicí apod.

7.2 Metody výzkumu

Pro hledání a popis odlišností ve vývoji na venkově a ve městě jsem zvolila kvantitativní výzkum, dotazníkovou metodu. Pro zjištění jednotlivých rozdílností jsem sestavila dotazník zaměřující se na oblasti, které hrají menší či větší roli v ověření mnou stanovených hypotéz. Dotazníkové otázky byly převážně uzavřené, některé otevřené plus dvě otázky kvalitativní. Pro účely mé bakalářské práce shledávám kvantitativní výzkum za dostačující, ale v případě podrobnějšího rozboru této problematiky by bylo vhodné užít i jiných výzkumných metod.

*„Hlavním cílem výzkumníka v kvantitativním výzkumu je třídění údajů a vysvětlení příčin existence nebo změn jevů. Kvantitativní výzkum se snaží vybírat zkoumané osoby tak, aby co nejlépe reprezentovaly jistou populaci. Nejlepší výběr je náhodný (losování), protože odpovídá požadavkům matematické teorie pravděpodobnosti“.*³⁵

³⁵ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

7.3 Charakteristika a popis zvolených lokalit

Město je sídelní, geograficky vymezený útvar. Je pro něj charakteristický soubor znaků, jenž jej odlišuje od vesnice, a to především relativní velikost ve srovnání s vesnicemi, vysoká hustota osídlení, kompaktnost, koncentrace zástavby, typická demografická, sociální a profesní struktura obyvatelstva (obvykle nepracují v zemědělství, ale naopak v průmyslu a službách). Pro město je také specifický městský způsob života, který je na rozdíl od venkovského více neosobní, anonymní a účelový. Ve městech se také proto koncentrují sociálně patologické jevy jako zločinnost, prostituce, závislosti nebo rozpady manželství.

Vesnice je sídlo venkovského typu tvořené typickou nízkopodlažní zástavbou, málo vyvinutou uliční sítí a vysokým podílem zeleně. Jsou zde mezi obyvateli úzké sociální kontakty, existuje zde dlouhodobá přirozená sociální kontrola a spoluúčast. Významná část obyvatelstva vyjíždí do zaměstnání mimo sídlo. Vesnice má počet obyvatel pod stanovenou hranicí 2.000 obyvatel (Blažek, 1998).

Pro svůj výzkum jsem zvolila 6 lokalit.

M1: město Pardubice. Pardubice jsou sídelním městem Pardubického kraje a leží na soutoku řek Labe a Chrudimky. Město má rozlohu téměř 78 kilometrů čtverečních a přibližně 90 tisíc stálých obyvatel.

M2: město Olomouc. M2: Město Olomouc se rozprostírá nivou řeky Moravy. Má rozlohu 10 337 hektarů a 102 tisíc stálých obyvatel.

M3: město Praha. Hlavní a současně největší město České republiky se rozkládá na území 496 čtverečních kilometrů a má zhruba 1,3 milionu obyvatel.

V1: obec Červená Voda. Obec Červená Voda leží na severovýchodním okraji Pardubického kraje nedaleko hranic s Polskem. V současné době má cca 3200 obyvatel a rozlohu téměř 47 kilometrů čtverečních.

V2: obec Dolní Lipka. Dolní Lipka je malá vesnička spadající pod město Králíky a v současnosti má přibližně 200 obyvatel.

V3: obec Mladkov. Obec Mladkov ležící v Orlických horách má nyní cca 600 obyvatel a rozlohu 1 280 hektarů.

7.4 Výzkumný soubor

Jako základní výzkumný soubor jsem si zvolila ženy a muže od 20 do 25 let. V tomto věku už mají zkušenosti s rozdílností města a venkova, obvykle trvalejší přátelské vztahy, zkušenost s partnerskými vztahy atp. Co se lokalit týče, snažila jsem se vybrat města a vesnice, tak aby rozdíl v jejich rozloze a počtu obyvatel byl výraznější. Zajímavé je, že navzdory vyššímu počtu obyvatel měst, bylo náročnější ve městech nalézt lidi ochotné vyplnit dotazník, naproti tomu na venkově byl problémem počet obyvatel v mnou vybrané věkové kategorii.

Zpět se mi vrátilo 198 kusů vyplněných dotazníků, jak jsem předpokládala dotazníků z Prahy, Olomouce a Pardubic bylo více než z Červené Vody, Mladkova a Dolní Lipky. Dotazníků vyplněných ve městech bylo 111 kusů, z toho 64 žen a 47 mužů. Dotazníků vyplněných obyvateli venkova bylo trochu méně, a to 87 kusů, z toho 51 žen a 36 mužů. Aby byly počty respondentů stejné, tak jsem městský vzorek náhodným výběrem upravila, čímž jsem se dostala na celkový vzorek 174 respondentů, celkem 100 žen a 74 mužů.

Tabulka č. 1

Účast všech respondentů

	M1	M2	M3	V1	V2	V3	Celkem město	Celkem venkov
Muži	17	16	14	14	11	11	47	36
Ženy	21	18	25	27	8	16	64	51
Celkem	38	34	39	41	19	27	111	87

Tabulka č. 2
Úprava výzkumného vzorku

	M1	M2	M3	V1	V2	V3	Celkem město	Celkem venkov
Muži	12	10	16	14	11	11	38	36
Ženy	20	11	18	27	8	16	49	51
Celkem	32	21	34	41	19	27	111	87

7.5 Dotazník

„Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů“.³⁶

Otázky č. 1- 4 - rozřazují respondenty dle pohlaví; věku; lokality, typu bydlení

Otázky č. 5 a č. 6 - zjišťují úroveň dosaženého vzdělání a vzdělávací plány do budoucna

Otázky č. 7 a č. 8 - zjišťují úroveň dosaženého vzdělání rodičů

Otázky č. 9-13 - popisují vnímání pojmu „volný čas“, organizovanost a způsob trávení volného času, zjišťují mínění respondentů o trávení času v zájmových organizacích, kroužcích

Otázky č. 14-16 - přátelské vztahy jedince, jejich trvání a povaha

Otázky č. 17-19 - partnerské vztahy jedince, jejich trvání a povaha, sexuální život a jeho charakter

Otázky č. 20 a 21- snaží se zjistit zda v blízkosti (ve stejné obci, stejném městě, do 10-50 kilometrů) nukleární rodiny respondenta žije i širší rodina

Otázka č. 22 - popisuje budoucí plány respondenta z hlediska volby lokality k bydlení, snaží se zjistit, co jedince vede k tomu určitému výběru

³⁶ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

7.6 Hypotézy

Cílem mé práce a mého výzkumu bylo zjistit platnost nebo neplatnost mnou stanovených hypotéz, dokázat stanovené předpoklady.

H1: Předpokládám, že děti ve městech mají více organizovaný volný čas než děti na vesnicích (ve městě je podstatně širší nabídka zájmových činností).

H2: Předpokládám, že rodiče ve městech mají vyšší stupeň vzdělání než rodiče na venkově.

H3: Předpokládám, že venkovské děti navazují a udržují dlouhodobější, trvalejší partnerské vztahy než děti ve městech.

H4: Předpokládám, že městští mladí vystřídají více sexuálních partnerů než mladí lidé na venkově.

H5: Předpokládám, že děti na venkově mají více příležitostí se setkávat se širší rodinou než městské děti

7.7 Vyhodnocení dotazníků

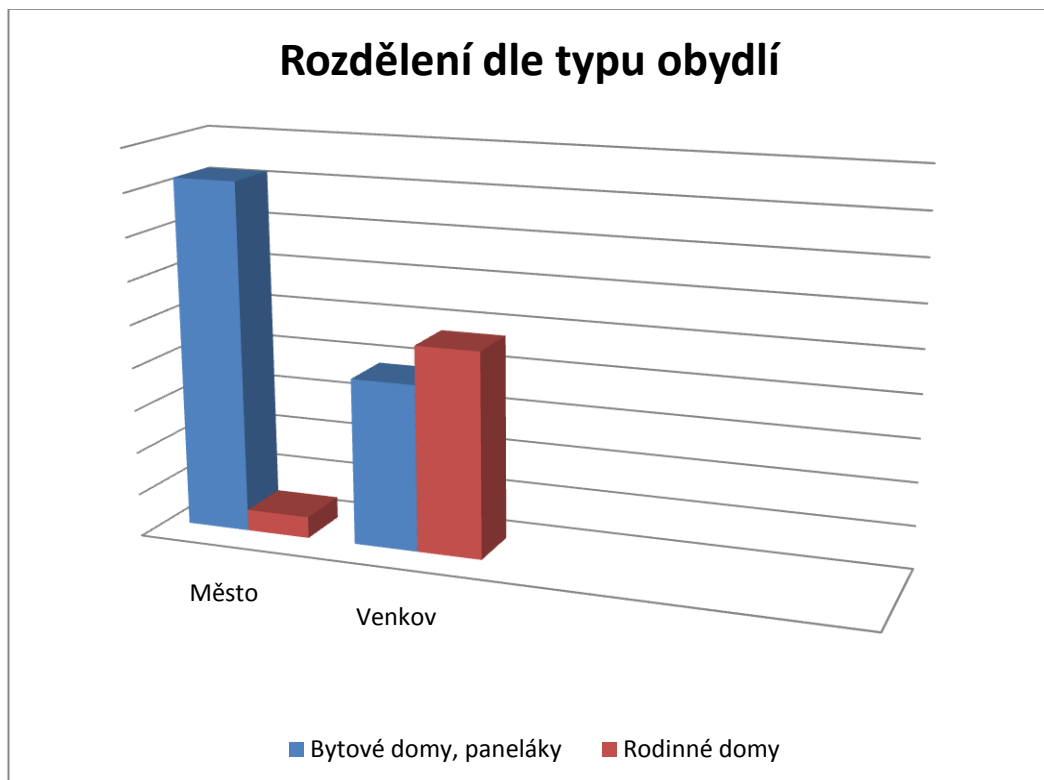
7.7.1 Údaje o respondentech

Otázky č. 1- 4

Uvádí jednotlivé osobní údaje respondentů. Průměrný věk odpovídajících 100 žena 74 mužů byl 21, 95 let. Z celkového počtu 174 respondentů jich žije 121 v bytovém domě či paneláku a 53 v rodinném domě. Na vesnici je podíl rodinných domů, jak jsem předpokládala, podstatně vyšší. V rodinném domě zde bydlí 48 dotazovaných a zbylých 39 bydlí v bytovém domě či paneláku. Ve městech naopak bydlí v bytovém domě či paneláku 82 dotazovaných a pouhých 5 respondentů v rodinném domě.

Graf č. 1

Rozdělení podle typu bydlení

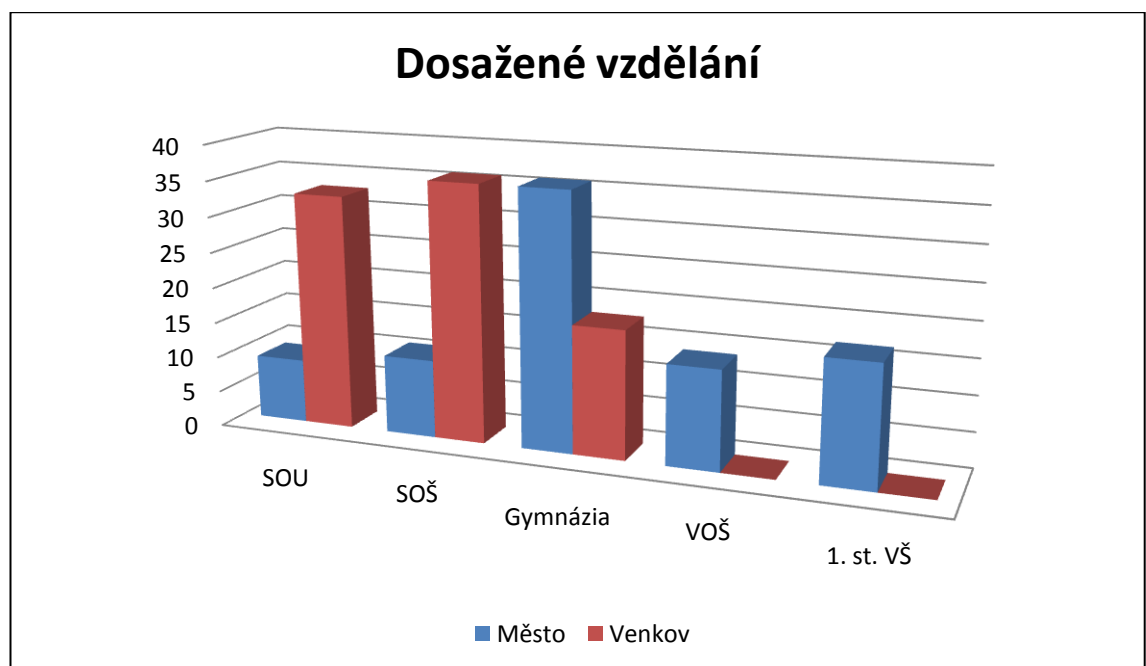
7.7.2 Dosažené vzdělání

Otázka č. 5

Týká se dosaženého vzdělání respondentů. Již při zběžném prolistování dotazníky jsem si všimla rozdílu mezi městskými a venkovskými respondenty. Zatímco ve městech s celými 41% jednoznačně vedlo vzdělání získané na čtyřletých nebo osmiletých gymnáziích, následované 22% bakalářského studia, 14% vzdělání dosaženého na vyšších odborných školách, 12% na středních odborných školách a 11% na středních odborných učilištích; na venkově byla situace poněkud jiná. Zde byly významné především 2 typy dosaženého vzdělání; a to vzdělání dosažené na středních odborných školách, kterého dosáhlo 42% respondentů a vzdělání na středních odborných učilištích, kterého dosáhlo 38% respondentů, zbylých 20% dotazovaných vystudovalo čtyřleté nebo osmileté gymnázium. Musím však připomenout, že se jedná o již získané vzdělání, není zde bráno v potaz současné studium respondentů, které může být samozřejmě vyššího stupně.

Graf č. 2

Dosažené vzdělání

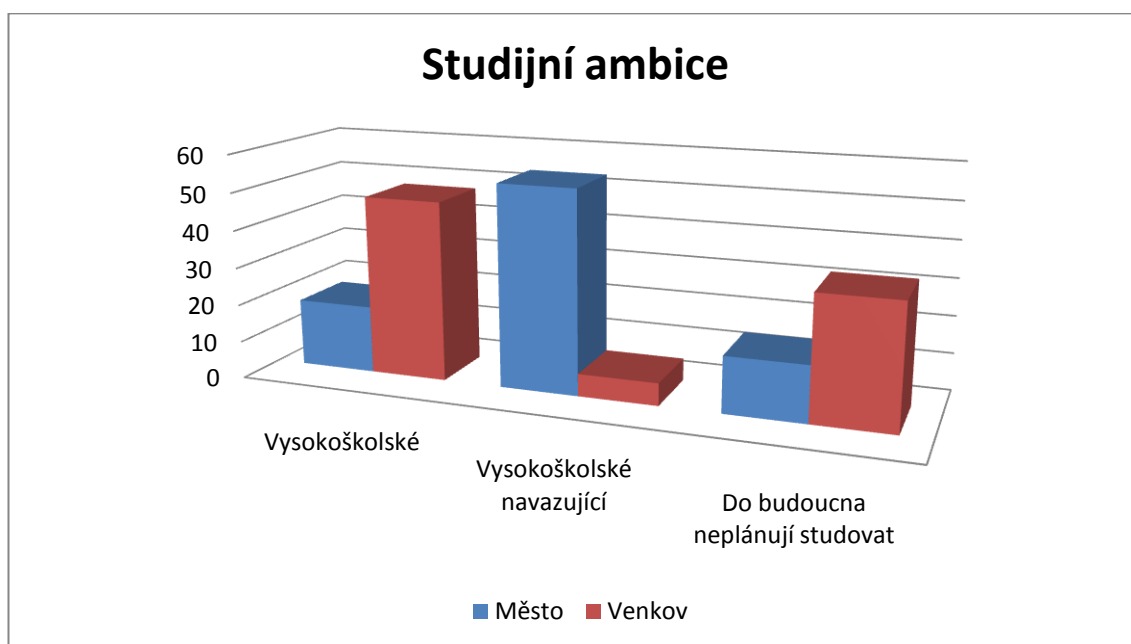
7.7.3 Studijní ambice

Otázka č. 6

Tato otázka se snaží mapovat budoucí studijní ambice dotazovaných. Opět je zde rozdělení podle stupně vzdělání (odborná učiliště a učiliště OU a U, střední odborná učiliště SOU, gymnázia, střední odborné školy SOŠ, vyšší odborné školy, bakalářské studium, vysokoškolské navazující, postgraduální studium). I zde byl rozdíl zřejmý při pouhém nahlédnutí do souboru dotazníků. Nejspíše proto, že dotazovaní z venkova dosahovali nižšího stupně vzdělání než ti městští, byl zde také rozdíl ve studijních cílech. Většina mužů a žen ve městě, a to celých 62%, by ráda dosáhla alespoň magisterského titulu, 21% z nich alespoň titulu bakalářského a 17% z nich je spokojeno se svým stávajícím vzděláním a nechce dále pokračovat ve studiu. Naproti tomu na venkově po magisterském titulu touží pouze 7% dotazovaných, 55% dotazovaných by zde rádo dosáhlo bakalářského titulu a více než třetina dotazovaných, tedy 38%, je spokojena se svým dosaženým vzděláním a neplánuje se do budoucna dále vzdělávat v rámci konkrétní instituce.

Graf č. 3

Studijní ambice, cíle

7.7.4 Dosažené vzdělání rodičů

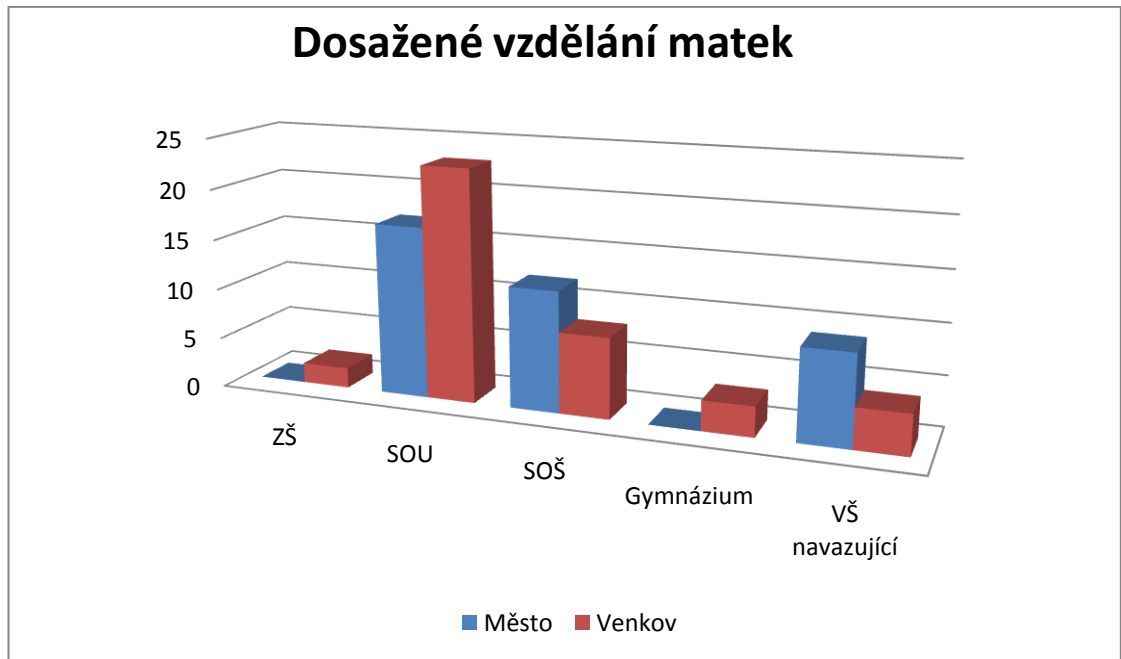
Otázka č. 7 a otázka č. 8

Rodiče na své děti působí chováním, stylem výchovy, svými modely chování, vzděláním atd. Vzdělání rodičů je důležitým momentem sociokulturní charakteristiky. Rodina, ve které alespoň jeden z rodičů dosáhl středoškolského vzdělání s maturitou nebo vysokoškolského vzdělání pak hodnotí kulturu a vzdělání podstatně kladněji (Čáp, J., Mareš, J., 2001- 2007). Nejenže takoví rodiče dítě více pobízejí k dobrým studijním výkonům, ale dokážou mu také poskytnout metodickou pomoc v učení či jiných činnostech. Samo vzdělání rodičů může být i jakýmsi ukazatelem kulturní podnětnosti/nepodnětnosti rodiny, protože rodiče s nízkou úrovní vzdělání většinou nerealizují psychicky náročnější společné činnosti s dětmi. Dětem poté může chybět model zájmových činností potřebný k rozvoji jejich osobnosti. Vzdělání rodičů také významně ovlivňuje i jejich hodnotové orientace a emoční vztah k dítěti.

Jak jsem předpokládala, byl podíl rodičů se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou a vysokoškolským vzděláním ve městech vyšší. Ve městě 41% rodičů vystudovalo střední odborné učiliště, 35% střední odbornou školu a 24% vysokou školu, navazující studium. Stejně tak i na vesnicích většinový podíl tvořili rodiče, kteří vystudovali střední odborné učiliště, zde ale byla většina poněkud drtivější. Celých 74% venkovských rodičů vystudovalo střední odborné učiliště, 17% jich absolvovalo střední odbornou školu, 4% rodičů dokončilo vysokoškolské navazující studium, 3% osmileté gymnázium a 2% mají ukončenou základní školní docházku.

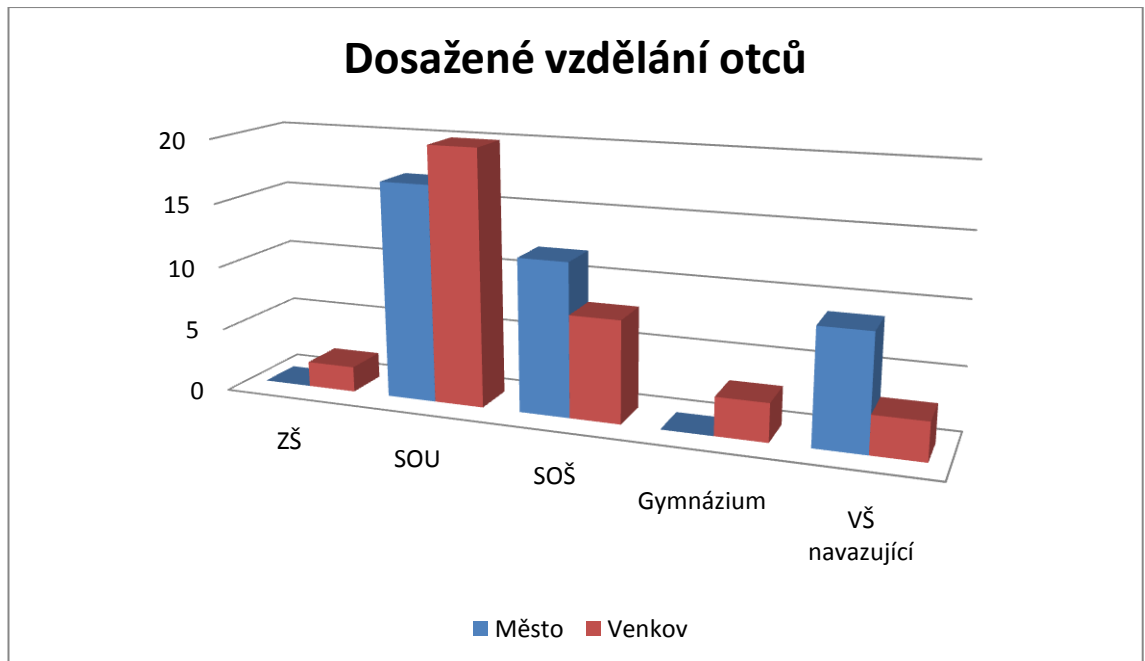
Graf č. 4

Dosažené vzdělání matek

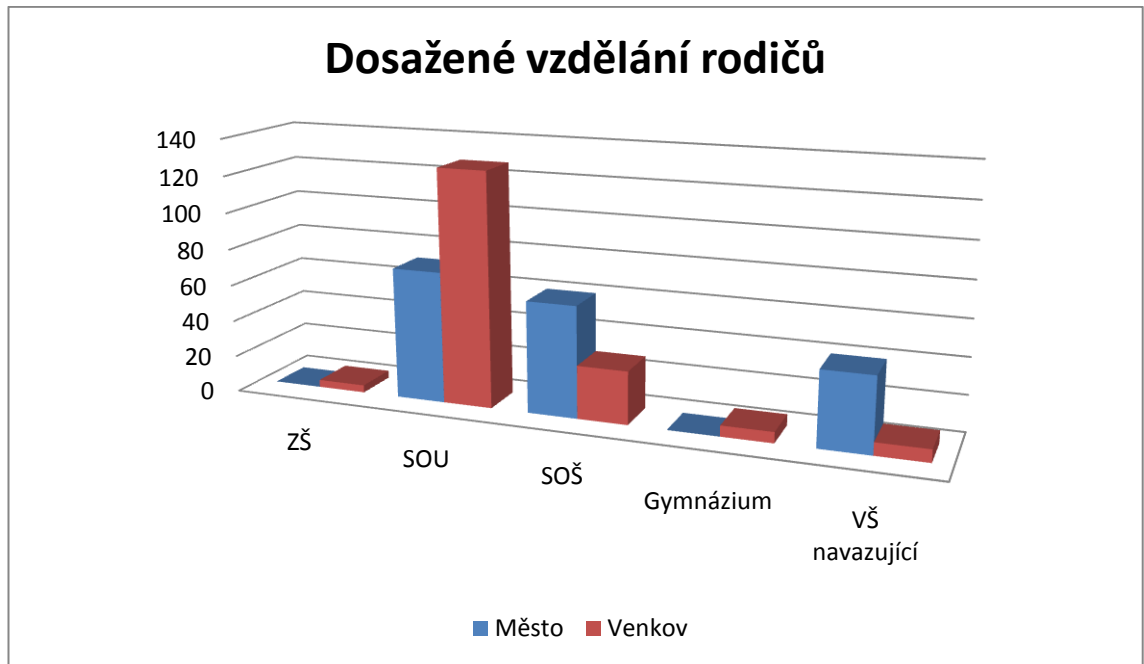
Graf č. 5

Dosažené vzdělání otců

Graf č. 6

Dosažené vzdělání rodičů celkově

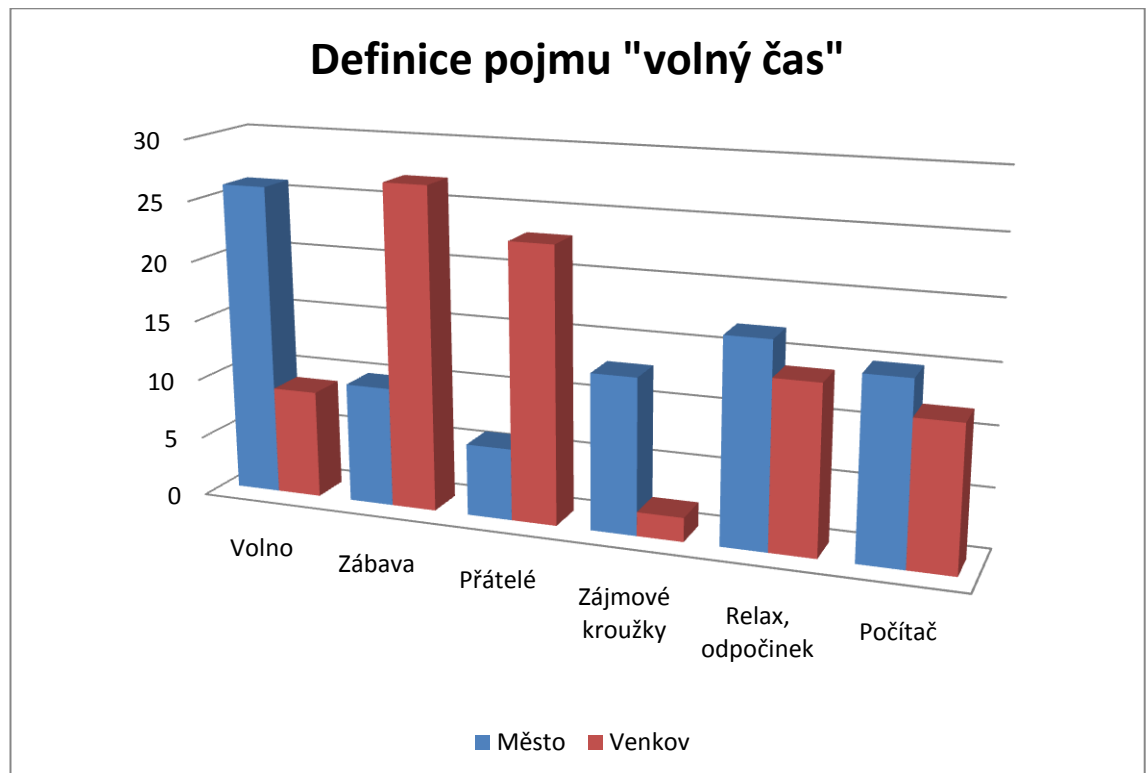
7.7.5 Volný čas

Otázka č. 9

V této otázce bylo úkolem respondentů popsat, co si představují pod pojmem „volný čas“. 30% žen a mužů z města definovalo volný čas, jako volno, kdy nemají žádné povinnosti nebo starosti. Muži a ženy z venkova v 57% případech spojovali volný čas s kamarády a zábavou. Je zajímavé, že 15% městských respondentů vidělo jako volný čas navštěvování zájmových kroužků, oproti čemuž venkovští respondenti toto uváděli pouze ve 2% případech.

Graf č. 7

Definice pojmu „volný čas“

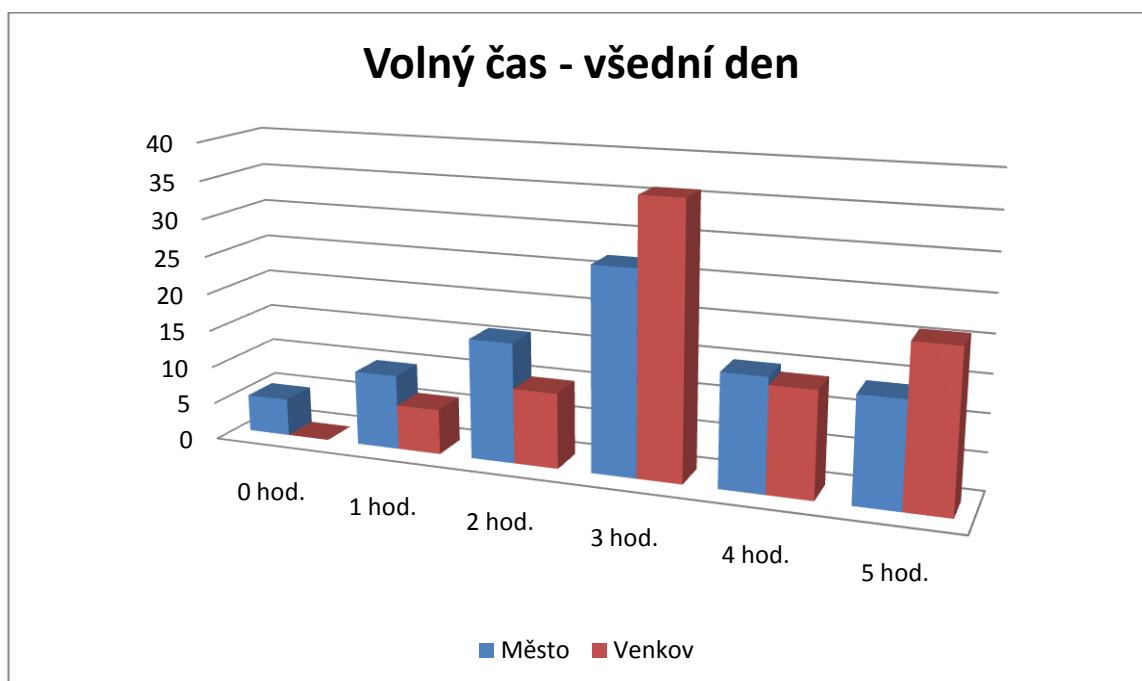
7.7.6 Volný čas ve všední den X volný čas o víkendu

Otázka č. 10

Kolik volného času, tedy času jen pro sebe a své zájmy, mají městští a venkovští obyvatelé ve všední den a kolik o víkendu?

Graf č. 8

Volný čas- všední den

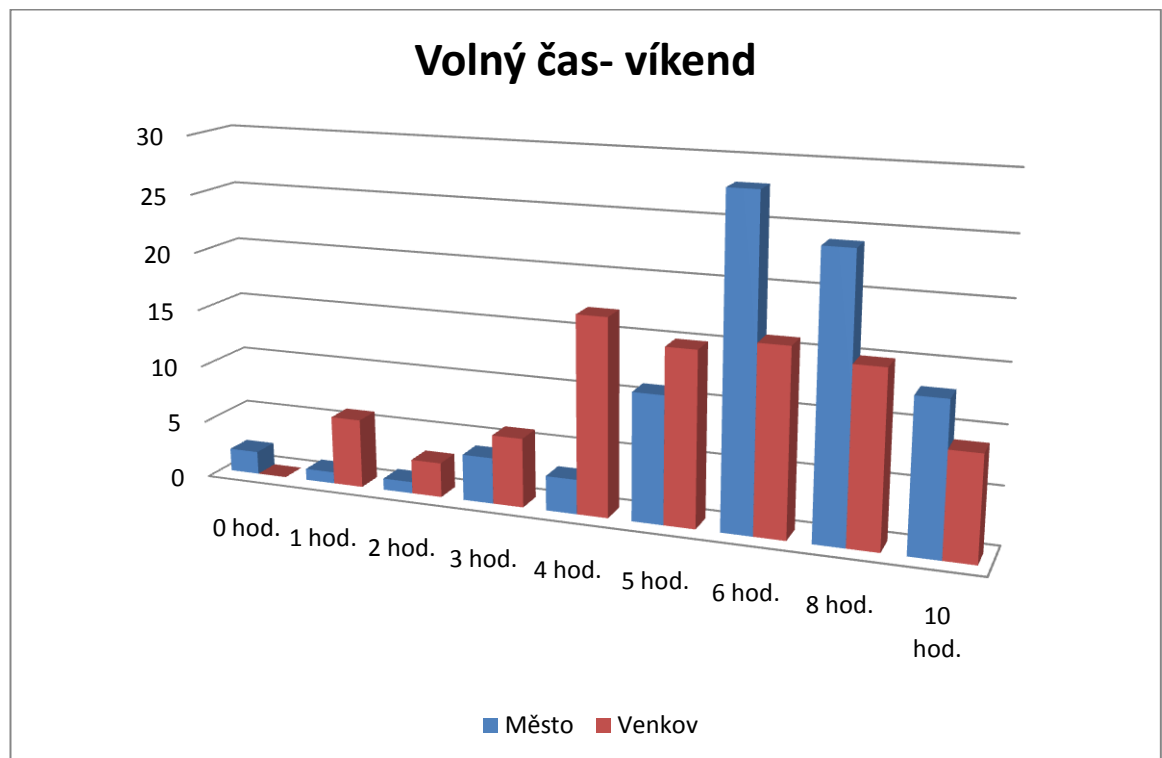

Městští mladí mají v průměru 2, 9 hodin volného času denně, zatímco mladí z venkova mají průměrně 3, 4 hodin volného času denně. Nejvíce volna mají muži z venkova, a to průměrně 3, 5 hodin, hned za nimi následují ženy z venkova s volným časem 3, 3 hodin denně. Nejméně volného času mají městské ženy s 2, 8 hodin denně, městští muži na tom nejsou o moc lépe, mají v průměru 3, 1 volného času denně. Domnívám se, že je to způsobeno tím, že městským dětem i dospělým je v jejich blízkém okolí nabízeno podstatně více podnětů. A také jak se níže dozvíme, vesničtí mladí tráví čas raději méně organizovaně, nemají čas tak striktně a pravidelně rozdělený.

Tabulka č. 3
Volný čas- všední den

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
0 hod.	0	0	0	2	3	5	5
1 hod.	2	4	6	4	6	10	16
2 hod.	3	7	10	10	6	16	26
3 hod.	15	21	36	7	20	27	63
4 hod.	6	8	14	7	8	15	29
5 hod.	10	11	21	8	6	14	35
respondentů	36	51	87	38	49	87	174

Graf č. 9
Volný čas- sobota a neděle

Tabulka č. 4
Volný čas- sobota a neděle

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
0 hod.	0	0	0	1	1	2	2
1 hod.	2	4	6	0	1	1	7
2 hod.	1	2	3	1	0	1	4
3 hod.	4	2	6	1	3	4	10
4 hod.	6	11	17	2	1	3	20
5 hod.	7	8	15	7	4	11	26
6 hod.	8	8	16	11	17	28	44
8 hod.	6	9	15	9	15	24	39
10 hod.	2	7	9	6	7	13	22
respondentů	36	51	87	38	49	87	174

Tabulka č. 5
Porovnání volného času ve všední den a o víkendu

	Všední den	Víkend
Průměr vesnice	3, 4 hodiny	5, 5 hodin
Průměr město	2, 9 hodiny	6, 6 hodin
Průměr vesnice i město	3, 15 hodiny	6, 1 hodin
Průměr ženy vesnice	3, 3 hodiny	5, 4 hodin
Průměr muži vesnice	3, 5 hodiny	5, 1 hodin
Průměr ženy město	2, 8 hodiny	6, 7 hodin
Průměr muži město	3, 1 hodiny	6,4 hodin

O víkendu se situace poněkud změní, lidé z vesnice musejí pracovat kolem domu, zahrady a jsou zaměstnání více než v týdnu. Naopak lidé ve městech nemají o víkendu navštěvovat zájmové kroužky jako v týdnu, tak tráví většinu času doma. Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že lidé z venkova i města mají o víkendu v průměru o 2, 95

hodiny volného času více. Městské ženy, které mají ve všední dny nejméně volného času, ho mají o víkendu naopak nejvíce, a to dokonce o 3, 9 hodiny. Naproti tomu venkovští muži, kteří mají nejvíce volného času právě ve všední dny, mají o víkendu volného času nejméně, o 1, 3 hodiny méně než městští muži.

7.7.7 Koničky, kroužky, trávení volného času

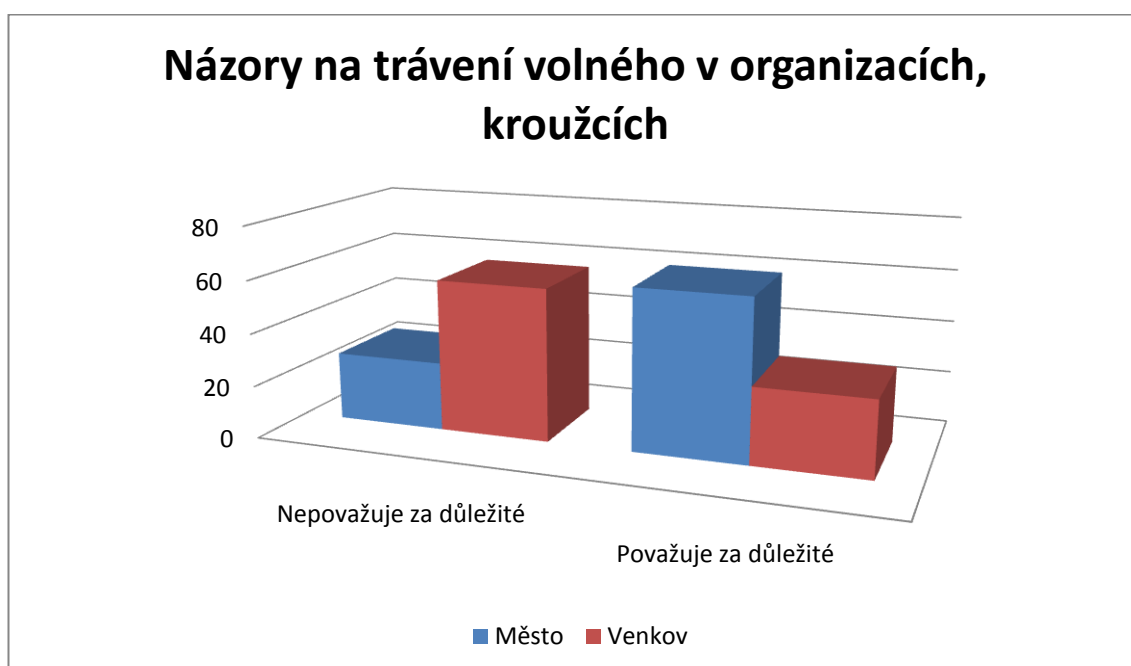
Otázky č. 11 a č. 12

Otázka č. 11

Tato otázka jednoduše zjišťuje, zda dotazovaní považují za důležité trávení volného času ve sportovní/ umělecké organizaci, kroužku apod.

Graf č. 10

Názory na trávení volného času v organizacích, kroužcích

Mínění lidí z města a z venkova se v tomto směru výrazně rozchází. 70, 2% obyvatel měst považuje trávení volného času v organizacích a kroužcích za důležité,

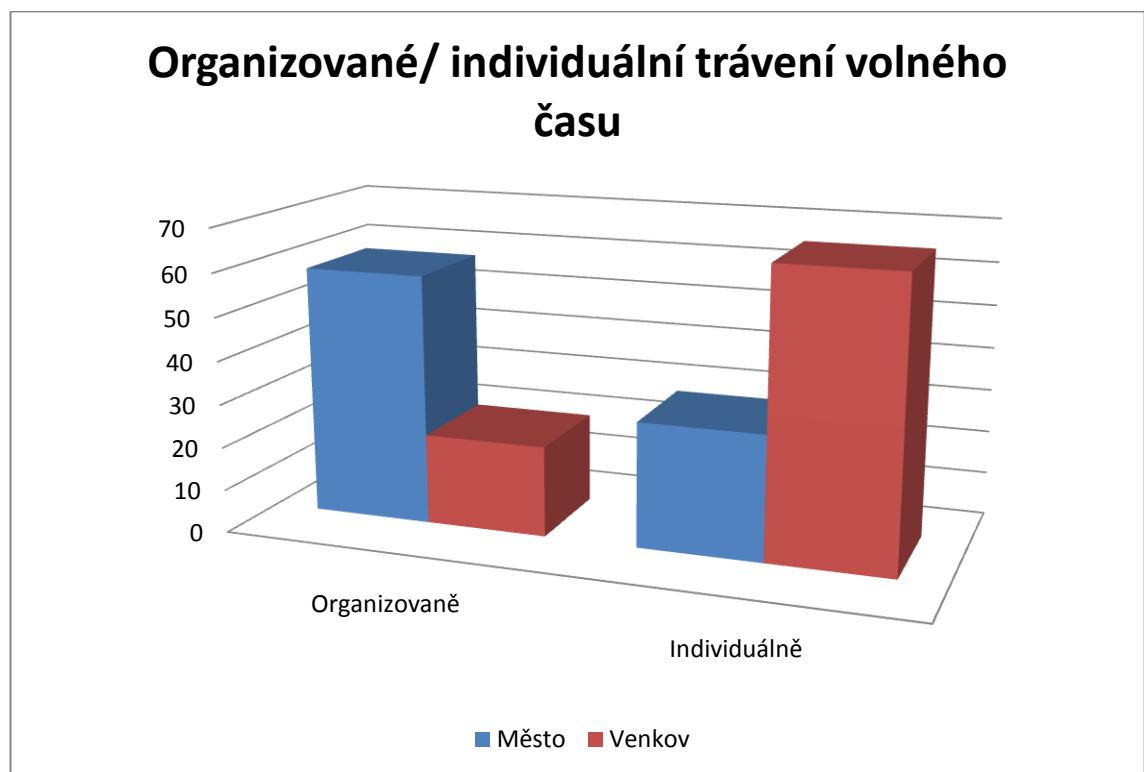
za nedůležité jej zde považuje jen 29, 8% dotazovaných. Na venkově je tomu jinak, zde trávení času organizovaně považuje za důležité pouhých 33, 3% obyvatel a za nedůležité 66, 7% respondentů. Myslím, že je to způsobeno především tím, že děti a mládež na venkově nemají v těsné blízkosti takový výběr zájmových činností jako děti a mládež ve městech, čímž jsou nuceni hledat a vytvářet si zábavu vlastními silami, neorganizovaně.

Otázka č. 12

Navazuje na předchozí otázku a ve své podstatě by měla sloužit k potvrzení mé domněnky, že děti a mládež na venkově tráví čas méně organizovaně než děti a mládež ve městech. V předchozí otázce jsem se respondentů tázala, zda považují za důležité trávení času v zájmových organizacích a kroužcích a předpokládám, že ti, co jej považují za důležité, budou svůj čas i takto trávit.

Graf č. 11

Trávení volného času organizovaně (kroužky, organizace) nebo individuálně

Výzkum jasně ukázal, že děti a mládež z venkova tráví svůj čas podstatně méně organizovaně, než městské. Zde navštěvuje nějakou zájmovou organizaci či kroužek pouhých 24, 1% dětí a mládeže, což je oproti městu, kde navštěvuje zájmovou organizaci nebo kroužek 75% dětí a mládeže výrazný rozdíl.

Otázka č. 13

Jak často navštěvujete (pokud tedy vůbec navštěvujete) zájmový kroužek/ zájmové kroužky/ zájmové organizace?

Jak je zřejmé z otázky č. 12 zájmovou organizaci či kroužek navštěvuje 24, 1% dětí a mládeže na venkově a ve městě dokonce 75% dětí a mládeže. Z celkového počtu 174 dotazovaných jich tedy celkem 79 navštěvuje nějaký kroužek/ organizaci.

Tabulka č. 6

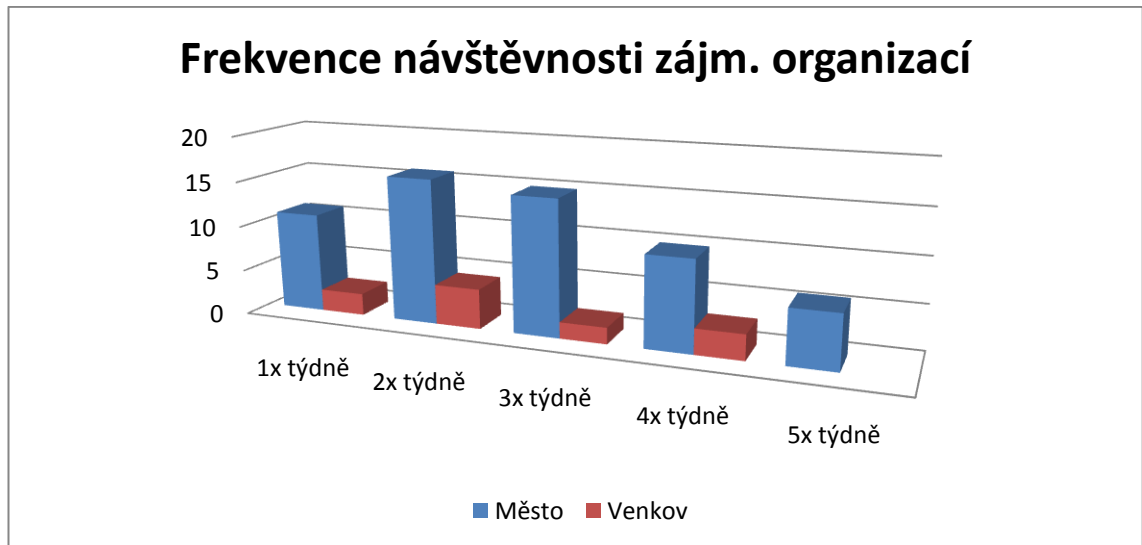
Frekvence návštěvnosti zájmových kroužků/ organizací

	Město			Venkov			Město a venkov - celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
1x týdně	5	6	11	2	6	8	19
2x týdně	4	12	16	1	2	3	19
3x týdně	5	10	15	5	3	8	23
4x týdně	5	5	10	1	1	2	12
5x týdně	0	6	6	0	0	0	6
respondentů	19	39	58	9	12	21	79

..

Graf č. 12

Frekvence navštěvování zájmových kroužků/ organizací

Tabulka č. 7

Průměrný počet strávených hodin v zájmové organizaci/ kroužku za týden

Průměrný počet strávených hodin v zájmové organizaci/ kroužku za týden	
Průměr město	2, 72 hod.
Průměr vesnice	2, 19 hod.
Průměr vesnice a město	2, 58 hod.
Průměr ženy město	2, 82 hod.
Průměr ženy vesnice	2, 58 hod.
Průměr muži město	2, 52 hod.
Průměr muži vesnice	2, 56 hod.

Ve městě lidé tráví v zájmových organizacích v průměru o 32 minut týdně více než lidé na venkově. Nejčastěji navštěvují zájmové organizace ženy z města, naopak muži z města je navštěvují nejméně. Ženy na venkově by jistě nějaké kroužky či organizace navštěvovaly, často jsem se setkala s komentáři, že by rády něco dělaly, ale že u nich jediné co funguje, je fotbalový popř. hokejový tým.

7.7.8 Přátelské vztahy, kamarádi

Otázky č. 14- 16

Otázka č. 14

Jak dlouho znáte své přátele (se kterými nyní trávíte nejvíce času/ jste s nimi nejvíce v kontaktu/ považujete za opravdové přátele)?

Lidé z města odpovídali na tuto otázku nejčastěji čísly 2 nebo 4 roky, jen malá část z nich přesáhla 10 let, nejvyšším číslem (nejdelší čas známosti s přítelem/ kamarádem) zde bylo 18 let. Lidé z venkova nejčastěji znají své přátele 7 nebo 8 let, jako nejdéle trávící přátelství bylo uvedeno „od narození“, v daném případě bylo 23 let.

Městští respondenti udržují přátelství po kratší čas, v průměru 6, 73 let. Venkovští jsou na tom o trochu lépe, jejich přátelství trvají průměrně 8, 18 let. Myslím, že na tento jev může mít vliv právě ona neorganizovanost volného času na venkově, která má kolektivní charakter. Jak vyplývá z otázky č. 9, 58% venkovských dotazovaných si volný čas spojuje právě s přáteli a zábavou, takže svůj volný čas nejčastěji tráví v „bandách“.

Otázka č. 15

Jak často se s přáteli setkáváte?

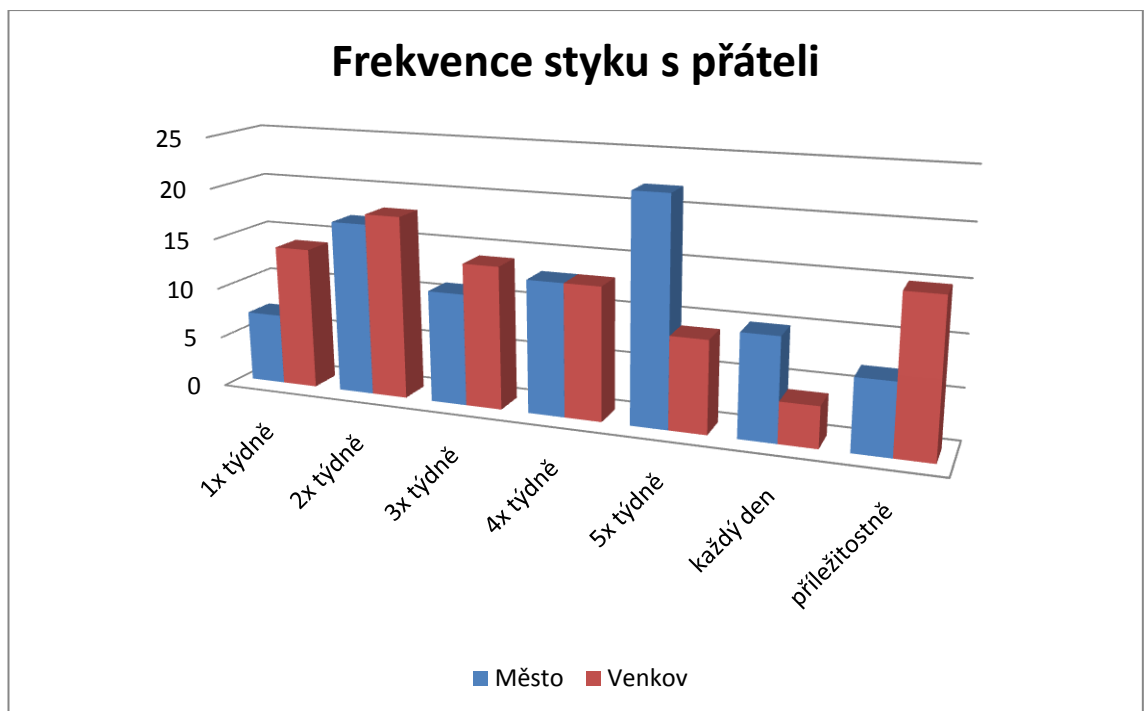
Tabulka č. 8

Frekvence styku s přáteli

	Město	Venkov
1x týdně	7	14
2x týdně	17	18
3x týdně	11	14
4x týdně	13	13
5x týdně	22	9
Každý den	10	4
Příležitostně	7	5

Graf č. 13

Frekvence styku s přáteli

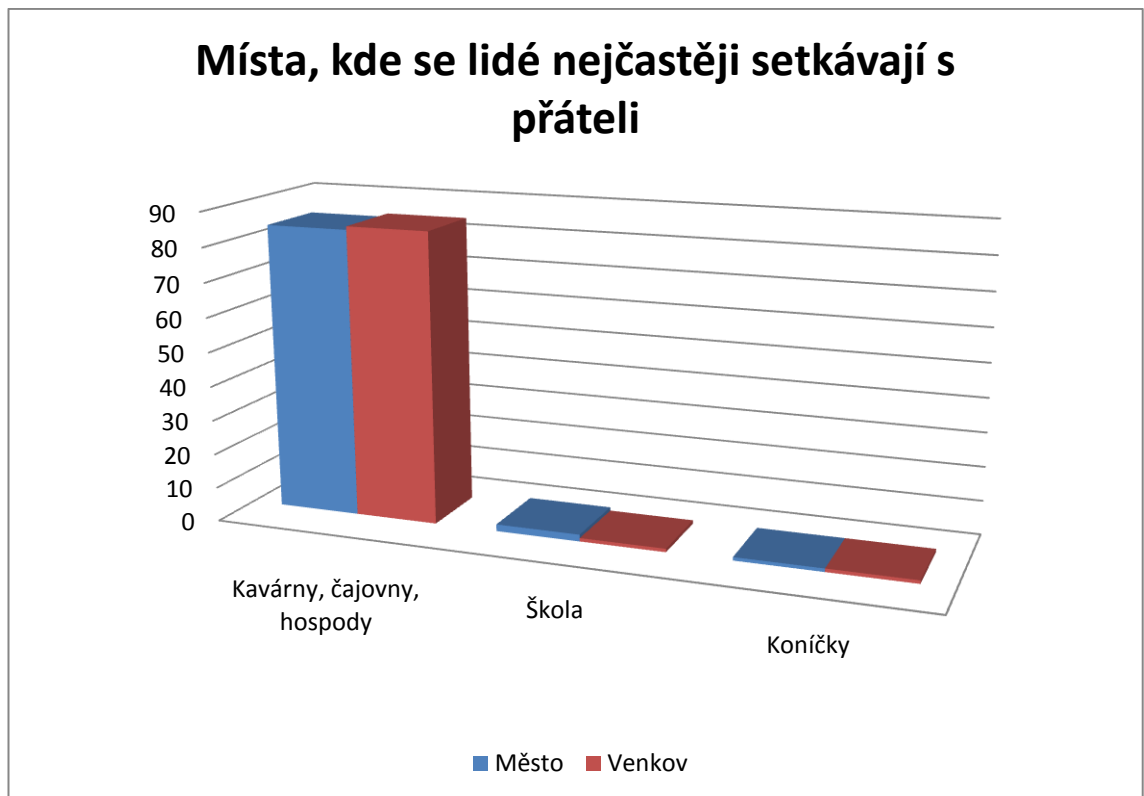
Otázka č. 16

Na jakém místě, při jaké činnosti se s přáteli nejčastěji setkáváte?

I přesto, že jsem u této otázky nechala respondentům prostor pro vyjádření vlastních myšlenek, vrátily se mi překvapivě velmi podobné odpovědi. Celých 97% všech respondentů odpovědělo, že s přáteli stýkají především v kavárnách, čajovnách, hospodách, klubech a barech. Zbylá 3% se setkávají na fotbale, v tanečních nebo ve škole.

Graf č. 14

Místa, kde se lidé nejčastěji setkávají s přáteli

7.7.9 Partnerské vztahy, sexuální život

Otázky č. 17- 19

Otázka č. 17

Jak dlouho trval/trvá Váš zatím nejdelší vztah?

Prostřednictvím této otázky jsem chtěla zjistit, zda existuje rozdíl v délce trvání, udržování partnerských vztahů mezi obyvateli ve městech a na venkově. Vztahy ve městech i na venkově jsou ale často tvořeny partnery pocházejícími z rozličného prostředí, jeden z partnerů z města a druhý z venkova, čímž pádem se nedá s přesností říci, zda získané výsledky skutečně popisují vztahy čistě městské nebo čistě venkovské.

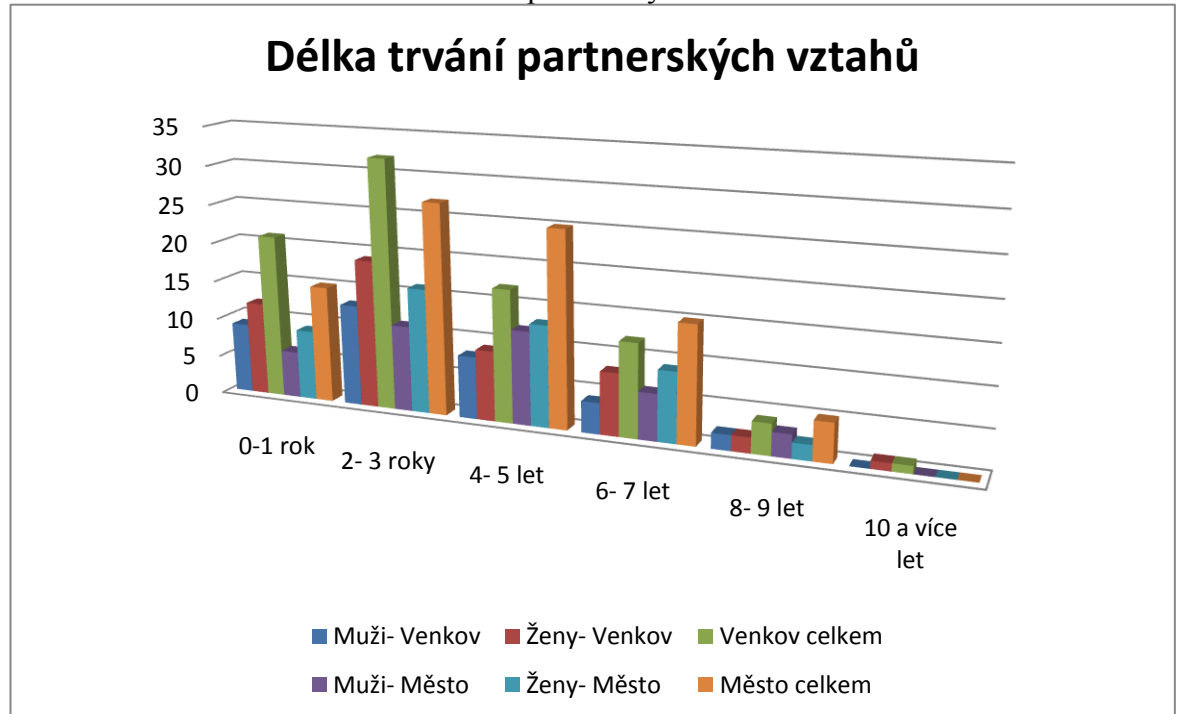
Tabulka č. 9

Délka trvání partnerských vztahů

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
0-1 rok	9	12	21	6	9	15	36
2- 3 roky	13	19	32	11	16	27	59
4- 5 let	8	9	17	12	13	25	42
6- 7 let	4	8	12	6	9	15	27
8- 9 let	2	2	4	3	2	5	9
10 a více let	0	1	1	0	0	0	1
respondentů	36	51	87	38	49	87	174

Graf č. 15

Délka trvání partnerských vztahů

Z výsledků je zřejmé, že existují jisté rozdíly v udržování partnerských vztahů na venkově a ve městě. Největší podíl dotazovaných, a to 33, 9%, bylo nejdéle ve vztahu 2- 3 roky, z toho 36, 8% venkovských a 31% městských respondentů. Dalších 24, 1% dotazovaných bylo nejdéle ve vztahu 4- 5 let, z toho 19, 5% venkovských a 28, 7% městských dotazovaných. Celkově nejsou výraznější rozdíly v délkách trvání vztahů ve městě a na venkově.

Otázka č. 18

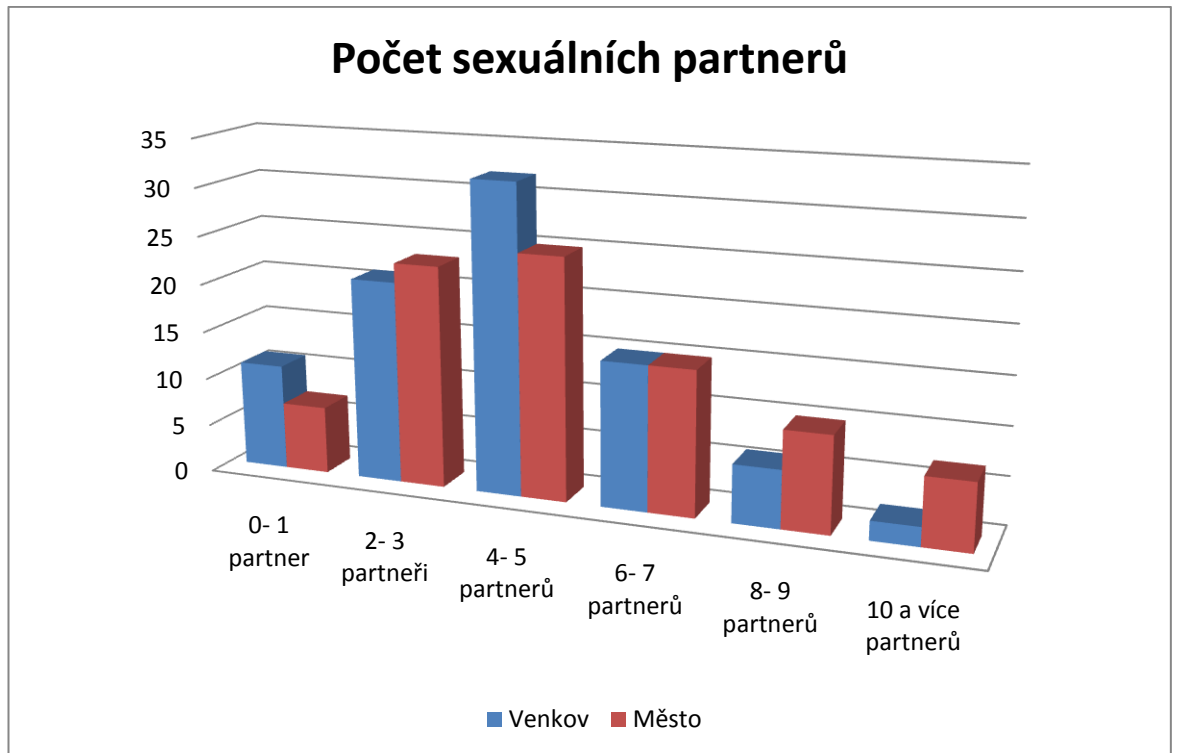
Kolik jste měl/a během svého života sexuálních partnerů?

Tabulka č. 10

Počet sexuálních partnerů

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
0-1 partner	3	8	11	2	5	7	18
2- 3 partneři	8	13	21	11	12	23	44
4- 5 partnerů	11	21	32	12	13	25	57
6- 7 partnerů	8	7	15	6	9	15	30
8- 9 partnerů	4	2	6	3	7	10	16
10 a více partnerů	2	0	2	4	3	7	9
Respondentů celkem	36	51	87	38	49	87	174

Graf č. 16
Počet sexuálních partnerů

Je zřejmé, že ve městech je průměrně vyšší počet sexuálních partnerů než na venkově. Na venkově je průměrem 4, 25 partnerů na osobu, ve městě je to o něco více, a to 4, 89 partnerů. Rozdíl je zde ale opravdu zanedbatelný.

7.7.10 Širší rodina, její vzdálenost od místa bydliště respondentů

Otázky č. 20 a č. 21

Otázka č. 20

Bydlí v blízkosti Vašeho bydliště ještě jiní členové rodiny? (babičky, dědové, tety, strýcové, sestřenice, bratřenci, atp.)

Tabulka č. 11

Vzdálenost členů širší rodiny

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
Ve stejné obci	21	33	54	7	9	8	36
V okruhu do 10 km	8	9	17	8	9	17	59
V okruhu do 50 km	3	2	5	12	13	25	42
Nebydlí poblíž/ dále než 50 km	4	7	11	19	18	37	27
respondentů	36	51	87	38	49	87	174

Rozdíl v rozmístění rodiny ve městě a na venkově je, jak se mi podařilo zjistit, opravdu výrazný. Na venkově žije celých 81, 6% dotazovaných ve stejné obci nebo do 10 kilometrů od členů širší rodiny. Naopak ve městě 79, 31% respondentů odpovídalo tak, že v okolí do 50 kilometrů se nenachází žádný z členů širší rodiny.

Otázka č. 21

Myslíte, že je dobré mít členy širší rodiny v pěší vzdálenosti (tzn.: můžete za nimi kdykoliv dojet, nepotřebujete dopravu)?

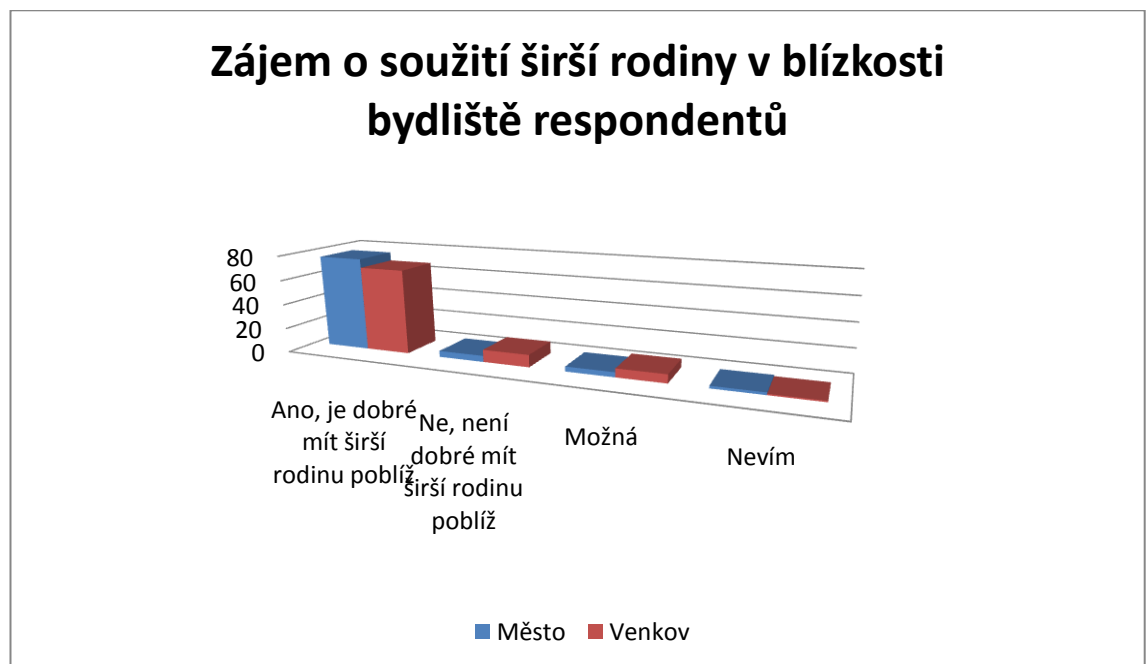
Tabulka č. 12

Zájem o soužití širší rodiny v blízkosti bydliště respondentů

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
Ano	31	38	69	32	44	76	145
Ne	3	7	10	3	2	5	15
Možná	2	5	7	2	2	4	11
Nevím	0	1	1	1	1	2	3
respondentů	36	51	87	38	49	87	174

Graf č. 17

Zájem o soužití širší rodiny v blízkosti bydliště respondentů

Většina mladých lidí, celých 83, 33%, ať z města nebo venkova, považuje za dobré nebo by byla ráda, kdyby v blízkém okolí místa trvalého bydliště žili i členové širší rodiny. Oproti tomu jen 8, 62% tázaných by bylo raději, kdyby členové širší rodiny nežili v jejich blízkosti. Zarážející je, že i přesto že na venkově žije, jak je z výzkumu zřejmé, 81, 6% dotazovaných ve stejné obci nebo vzdálenosti 10 kilometrů od své širší rodiny, podíl těch, co považují rodinu v pěší vzdálenosti za výhodu, je oproti městu, kde žije pouze 28, 73% dotazovaných ve stejné obci nebo vzdálenosti 10 kilometrů od své širší rodiny, je výrazně nižší. 79, 31% respondentů z venkova považuje rodinu v pěší vzdálenosti za výhodu, ve městě je to ještě o něco více, a to 87, 36%. Je možné, že je to dané tím, že lidé na venkově jsou zvyklí na rodinu v těsné blízkosti, není to pro ně tak vzácné a mimo to také mohou vidět, že toto těsné soužití občas může způsobit neshody, přehnaně kontrolovat, atp.

7.7.11 Budoucí plány v bydlení, město X venkov

Otázka č. 22

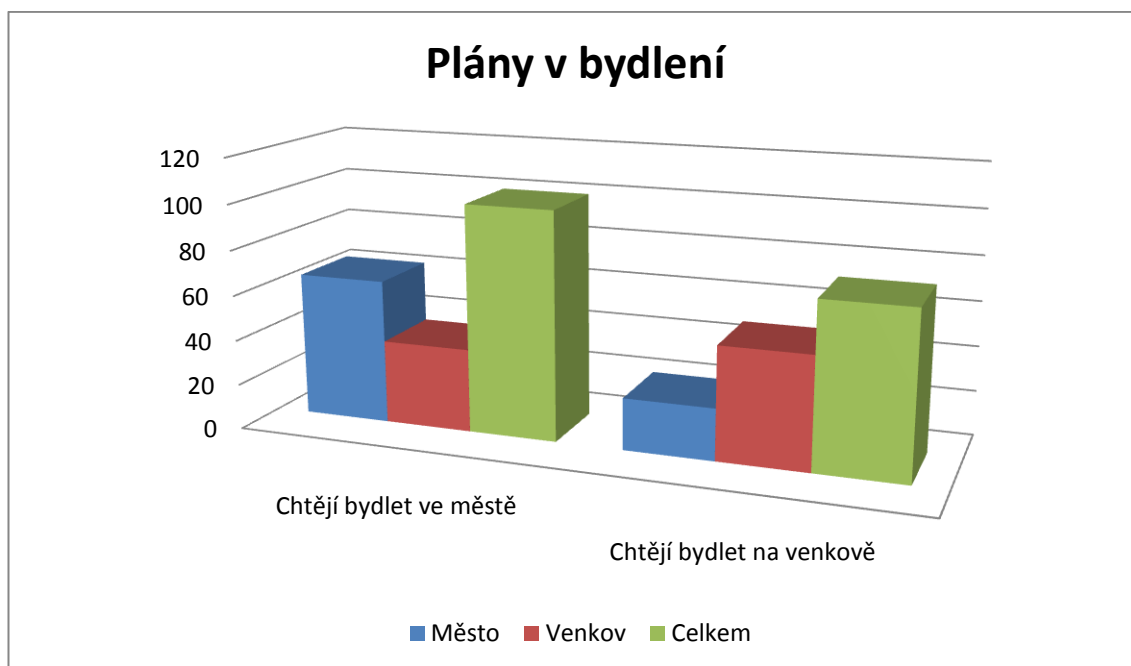
Kde chcete do budoucna bydlet a proč?

Tabulka č. 13

Plány v bydlení

	Venkov			Město			Město a venkov - Celkem
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
Plán bydlet ve městě	15	22	37	29	35	64	101
Plán bydlet na venkově	21	29	50	9	14	23	73
respondentů	36	51	87	38	49	87	174

Graf č. 18
Plány v bydlení

Co se týče budoucího bydlení mladých lidí z města, většina, a to 73, 6% dotazovaných, z nich by ráda zůstala ve městě a jen malá část 26, 4% dotazovaných by raději bydlela na venkově. Většina mladých z venkova by také raději zůstávala tam, kde momentálně žije, ale zde rozdíl není až natolik výrazný, 57, 5% respondentů do budoucna plánuje bydlet na venkově a 42, 5% z nich by se do budoucna rádo odstěhovalo do města.

Z celkového počtu 174 respondentů, 101 tázaných odpovídalo, že do budoucna plánují spíše bydlení ve městě a 73 tázaných na venkově. 58% jich uvádělo město jako ideální pro svou budoucnost především z těchto důvodů: pracovní příležitosti, kulturní vyžití, dostupnost služeb, atp. 42% respondentů by dala přednost venkovu, a to hlavně kvůli přírodě, klidu a rodině.

7.8 Ověření hypotéz

H1: Předpokládám, že děti a mladí ve městech mají více organizovaný volný čas než děti na vesnicích.

Tato hypotéza se týká otázky č. 12 z dotazníku, která zní „Navštěvujete nějaký kroužek nebo sportovní či uměleckou organizaci nebo dáváte přednost trávení volného času jinak/ individuálně?“. Respondenti mohli vybírat ze dvou odpovědí.

Tabulka pozorovaných četností:

	Organizované trávení volného času	Individuální trávení volného času	SUMA
Město	58	29	87
Venkov	21	66	87
SUMA	79	95	174

Tabulka očekávaných četností:

	Organizované trávení volného času	Individuální trávení volného času	SUMA
Město	39,5	47,5	87
Venkov	39,5	47,5	87
SUMA	79	95	174

$$\alpha = 0,05$$

$$\text{Testové kritérium} = 31,74$$

$$\text{Kritická hodnota} = (3,841; \infty)$$

Jelikož $k=(2-1) \cdot (2-1)=1$, je kritický obor zdola ohraničen kvantilem $\chi^2_{0,95}(1)=3,841$, takže $W=(3,841; \infty)$ a $T=31,74$ do tohoto kritického oboru **NÁLEŽÍ**. Na 5% hladině

významnosti data vyvrátila nulovou hypotézu o nezávislosti, jinak řečeno, závislost lokality a organizovanosti volného času mladých lidí byla prokázána.

H0 se zamítá

Hypotéza H0 se zamítá, což znamená, že trávení volného času je závislé na lokalitě, ve které mladí lidé žijí. Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Ano, ve městě děti a mládež tráví více času organizovaně. Ve městě je více obyvatel, větší příliv peněz ze státní pokladny a mimoškolní aktivity jsou tu v rámci prevence mnohem více podporovány. Díky tomu zde existuje výrazně větší množství center volného času, klubů, zájmových skupin, domů dětí a mládeže, hřiští, parků atp. Mladí lidé z venkova tráví svůj čas podstatně méně organizovaně, než městské, zde navštěvuje zájmovou organizaci, skupinu, klub či kroužek pouhých 24, 1% dětí a mládeže, což je oproti městu, kde navštěvuje zájmovou organizaci nebo kroužek 75% dětí a mládeže výrazný rozdíl.

H2: Předpokládám, že rodiče ve městech mají vyšší stupeň vzdělání než rodiče na venkově.

Tato hypotéza souvisí s otázkami č. 7 a č. 8, které popisují stupeň dosaženého vzdělání rodičů dotazovaných. Dotazovaní mohli odpovídat podle klasického rozdělení vzdělání: odborná učiliště a učiliště OU a U, střední odborná učiliště SOU, gymnázia, střední odborné školy SOŠ, vyšší odborné školy, bakalářské studium, vysokoškolské navazující, postgraduální studium.

Tabulka pozorovaných četností:

	ZŠ	SOU	SOŠ	Gymnázium	VŠ	SUMA
Město	2	22	26	14	23	87
Venkov	7	41	19	11	9	87
SUMA	9	63	45	25	32	174

Tabulka očekávaných četností:

	ZŠ	SOU	SOŠ	Gymnázium	VŠ	SUMA
Město	4,5	31,5	22,5	12,5	16	87
Venkov	4,5	31,5	22,5	12,5	16	87
SUMA	9	63	45	25	32	174

$$\alpha = 0,05$$

$$\text{Testové kritérium} = 16,08$$

Jelikož $k=(2-1) \cdot (5-1)=4$, je kritický obor zdola ohraničen kvantilem $\chi_{20,95}^2(4) = 9,488$, takže $W=(9,488; \infty)$ a $T=16,08$ do tohoto kritického oboru **NÁLEŽÍ**. Na 5% hladině významnosti data vyvrátila nulovou hypotézu o nezávislosti, jinak řečeno, závislost lokality a stupně vzdělání rodičů dotazovaných mladých lidí byla prokázána.

H0 se zamítá

Hypotéza H0 se zamítá, což znamená, že vzdělání rodičů je spjaté s lokalitou, ve které mladí lidé a jejich rodiny žijí. Hypotéza č. 2 se potvrdila.

Jak jsem předpokládala, byl podíl rodičů se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou a vysokoškolským vzděláním ve městech vyšší. Ve městě 41% rodičů vystudovalo střední odborné učiliště, 35% střední odbornou školu a 24% vysokou školu, navazující studium. Stejně tak i na vesnicích většinový podíl tvořili rodiče, kteří vystudovali střední odborné učiliště, zde ale byla většina poněkud drtivější. Celých 74% venkovských rodičů vystudovalo střední odborné učiliště, 17% jich absolvovalo střední odbornou školu, 4% rodičů dokončilo vysokoškolské navazující studium, 3% osmileté gymnázium a 2% mají ukončenou základní školní docházku.

H3: Předpokládám, že venkovští mladí lidé navazují a udržují dlouhodobější, trvalejší partnerské vztahy než mladí ve městech.

Tato hypotéza se týká otázky č. 17 „Jak dlouho trval/trvá Váš zatím nejdelší vztah?“Odpovídat respondenti mohli čísla od 1- 10 a více. Pro dlouhodobější vztah jsem pro zjednodušení stanovila minimální délku jeho trvání, a to od 3 let výše.

Tabulka pozorovaných četností:

	Vztahy trvající 0- 3 roky	Dlouhodobější vztahy	SUMA
Město	42	45	87
Venkov	53	34	87
SUMA	95	79	174

Tabulka očekávaných četností:

	Vztahy trvající 0- 3 roky	Dlouhodobější vztahy	SUMA
Město	47,5	39,5	87
Venkov	47,5	39,5	87
SUMA	95	79	174

$$\alpha = 0,05$$

$$\text{Testové kritérium} = 31,74$$

$$\text{Kritická hodnota} = (3,841; \infty)$$

Jelikož $k=(2-1) \cdot (2-1)=1$, je kritický obor zdola ohraničen kvantilem $\chi_{2,0,95}(1)=3,841$, takže $W=(3,841; \infty)$ a $T=31,74$ do tohoto kritického oboru **NÁLEŽÍ**. Na 5% hladině významnosti data vyvrátila nulovou hypotézu o nezávislosti, jinak řečeno, závislost lokality a udržování dlouhodobějších partnerských vztahů mladých lidí byla prokázána.

H0 se zamítá

Hypotéza H0 se zamítá, což znamená, že udržování dlouhodobějších partnerských vztahů je závislé na lokalitě, ve které mladí lidé žijí. Hypotéza č. 3 se potvrdila.

Hypotéza potvrdila, že existují jisté rozdíly v udržování partnerských vztahů na venkově a ve městě. Největší podíl dotazovaných, a to 33,9%, bylo nejdéle ve vztahu 2-3 roky, z toho 36, 8% venkovských a 31% městských respondentů. Dalších 24, 1% dotazovaných bylo nejdéle ve vztahu 4- 5 let, z toho 19, 5% venkovských a 28, 7% městských dotazovaných. Celkově nejsou výraznější rozdíly v délkách trvání vztahů ve městě a na venkově.

H4: Předpokládám, že lidé ve městě mají více možností ke střídání sexuálních partnerů než mladí lidé na venkově.

Hypotéza č. 4 souvisí s otázkou č. 19 „Kolik jste měl/a během svého života sexuálních partnerů? Respondenti mohli odpovídat pomocí čísel od 1 do 10 a stejně jako u otázky č. 20 měli možnost využít prostoru pro vlastní odpověď“.

Tabulka pozorovaných četností:

	0-5 sexuálních partnerů	6 a více sexuálních partnerů	SUMA
Město	55	32	87
Venkov	64	23	87
SUMA	119	55	174

Tabulka očekávaných četností:

	0-5 sexuálních partnerů	6 a více sexuálních partnerů	SUMA
Město	59,5	27,5	87
Venkov	59,5	27,5	87
SUMA	119	55	174

$$\alpha = 0,05$$

$$\text{Testové kritérium} = 2,16$$

$$\text{Kritická hodnota} = (3,841; \infty)$$

Jelikož $k=(2-1) \cdot (2-1)=1$, je kritický obor zdola ohraničen kvantilem $\chi^2_{0,95}(1)=3,841$, takže $W=(3,841; \infty)$ a $T=31,74$ do tohoto kritického oboru **NENÁLEŽÍ**. Na 5% hladině významnosti data potvrdila nulovou hypotézu o nezávislosti, jinak řečeno, závislost lokality a výše počtu sexuálních partnerů mladých lidí nebyla prokázána.

H0 se nezamítá

Hypotéza H0 se nezamítá, což znamená, že výše počtu sexuálních partnerů není závislá na lokalitě, ve které mladí lidé žijí. Hypotéza č. 4 se nepotvrdila.

Na venkově je průměrem 4,25 partnerů na osobu, ve městě je jen to o něco málo více, a to 4,89 partnerů na osobu. Myslela jsem, že na venkově bude kvůli vysoké míře sociální kontroly počet partnerů výrazněji nižší než ve městě. Tuším však, že rozdíl mezi získanými hodnotami není tak velký díky dojíždění dětí a mladých do města kvůli škole, zaměstnání, atp.

H5: Předpokládám, že na venkově se mladí lidé mohou častěji setkávat se širší rodinou než městská mládež vzhledem ke vzdálenosti obydlí jejich a rodinných příslušníků.

Tato hypotéza se týká otázky č. 20 „Bydlí v blízkosti Vašeho bydliště ještě jiní členové rodiny? (babičky, dědové, tety, strýcové, sestřenice, bratřenci, atp.)“.

Respondenti mohli vybírat ze 4 možných odpovědí, a to: bydlí ve stejné obci/ stejném městě, v okruhu do 10 kilometrů, v okruhu do 50 kilometrů, dále než do 50 kilometrů nebo ne, vůbec nebydlí poblíž.

Tabulka pozorovaných četností:

	Rodina ve stejné obci nebo vzdálenosti do 10 km	Rodina žijící na místě vzdálenějším než 10 km	SUMA
Město	25	62	87
Venkov	71	16	87
SUMA	96	78	174

Tabulka pozorovaných četností:

	Rodina ve stejné obci nebo vzdálenosti do 10 km	Rodina žijící na místě vzdálenějším než 10 km	SUMA
Město	48	39	87
Venkov	48	39	87
SUMA	96	78	174

$$\alpha = 0,05$$

$$\text{Testové kritérium} = 68,04$$

$$\text{Kritická hodnota} = (3,841; \infty)$$

Jelikož $k = (2-1) \cdot (2-1) = 1$, je kritický obor zdola ohraničen kvantilem $\chi_{2,0,95}(1) = 3,841$, takže $W = (3,841; \infty)$ a $T = 68,04$ do tohoto kritického oboru **NÁLEŽÍ**. Na 5% hladině významnosti data vyvrátila nulovou hypotézu o nezávislosti, jinak řečeno, závislost lokality a udržování dlouhodobějších partnerských vztahů mladých lidí byla prokázána.

H0 se zamítá

Hypotéza H0 se zamítá, což znamená, že vzdálenost členů širší rodiny, tedy bydlení ve stejné obci/ ve vzdálenosti do 10 km jako dotazovaní, je závislé na lokalitě, ve které mladí lidé žijí. Hypotéza č. 5 se potvrdila.

Výzkum jasně potvrdil tuto hypotézu. Rozdíl v rozmístění rodiny ve městě a na venkově je opravdu výrazný. Na venkově žije celých 81, 6% dotazovaných ve stejné obci nebo do 10 kilometrů od členů širší rodiny, díky čemuž zde existuje mnoho příležitostí, při kterých se rodina setkává. Naopak ve městě 79, 31% respondentů odpovídalo tak, že v okolí do 50 kilometrů se nenachází žádný z členů širší rodiny.

7.9 Závěry výzkumu

Z celkového počtu 220 dotazovaných mi poctivě a hlavně úplně vyplněný dotazník vrátilo 198 z nich. Dotazníků vyplněných ve městech bylo 111 a na venkově 87 kusů. Aby byly počty respondentů stejné, tak jsem městský vzorek náhodným výběrem upravila, čímž jsem se dostala na celkový vzorek 174 respondentů, celkem 100 žen a 74 mužů.

Na počátku výzkumu bylo mým hlavním cílem zjistit, zda opravdu existují takové rozdíly mezi venkovem a městem, které by se odrážely ve vývoji jednotlivců, co se týče jejich rodinného života, přátelských, partnerských vztahů, využívání volného času, ambicí do budoucna, apod.

Z výzkumu je patrné, že v některých ohledech je život lokalitou ovlivněn významněji, např. typy bydlení, využití volného času nebo vzdálenost členů širší rodiny. V některých oblastech jsou naopak rozdílnosti nepatrné, např. sexuální život mladých lidí, přátelské/partnerské vztahy nebo budoucí plány v bydlení. Avšak jak jsem předpokládala, jisté rozdíly zde existují.

ZÁVĚR

V teoretické části jsem nejprve objasnila terminologii související s tématem, co je osobnost, vývoj, interakce s prostředím, výchova, determinace apod. Dále jsem popsala fáze vývoje a jmenovala několik nejvýznamnějších a nejčastějších teorií vývoje osobnosti. Klíčovým činitelem v procesu vývoje je rodina, kde se utváří návyky, hodnoty, postoje a zájmy, které si děti nesou dále do života, také se zde učí základům interakce, očekávaným reakcím, přičemž rodina opět slouží jako místo, kde můžeme tyto získané dovednosti ověřovat. První vztahy podstatné pro rozvoj a formování osobnosti navazujeme právě v rodině a do značné míry sebe sama vidíme a hodnotíme podle převzaté role. Stejně důležitým momentem ve vývoji je ale i působení širšího sociálního prostředí, ve kterém rodina žije, který je pro ni velice významný z hlediska její funkčnosti, kvality a harmonie.

Část empirická se zabývá diferencí ve vývoji z hlediska vlivu lokality a životního prostředí, konkrétně rozdílnostmi ve vývoji ve městě a na venkově; trávení volného času, vzdělání, přátelské vztahy atd. Nejdříve jsem objasnila metodologii výzkumu, dále údaje z dotazníků analyzovala a porovnávala s předem určenými hypotézami. Pro začátek musím říci, že výsledky mého výzkumu mohou být zčásti poněkud retrospektivní. Výzkumným vzorkem byli ženy a muži od 20 do 25 let, kteří již mají jisté zkušenosti se vztahy, vzděláním, mají většinou jasno v tom, kam směřují, čeho by chtěli dosáhnout, musí více plánovat rozložení času, ale co se týkalo otázek č. 12. a č. 13 o navštěvování kroužků, zájmových organizací, atp. mnoho z dotazovaných mě upozornilo, že odpovídají dle toho, jak tyto organizace navštěvovali nebo nenavštěvovali na základní nebo střední škole. Každopádně vyšlo najevo, že existují větší či menší rozdíly ve vzdělání rodičů, trávení volného času, přátelských vztazích, sexuálním životě mladých lidí ve městě a mladých lidí na venkově, stejně tak rozdíly v ne/přítomnosti širší rodiny ve stejné obci nebo stejném městě.

Lidé vyhledávají přírodu, čistotu a klid venkova, avšak jejich zaměstnání se váže na město a jeho anonymitu. Tato anonymita svým způsobem dává pocit volnosti, ale na druhou stranu právě z této neosobnosti vzniká běžná městská lhostejnost, netečnost. U otázky č. 22- „*Kde chcete do budoucna bydlet a proč?*“ jsem se často

v prostoru pro vlastní vyjádření respondentů setkávala s odpověďmi typu: „ve městě/na venkově nebo na vesnici poblíž města“. Bydlení za městem začíná být velice žádané a během posledních několika let se stává výsadou ekonomicky silnějšího obyvatelstva. A možná právě díky tomuto jevu na venkov proudí více financí, což zabraňuje izolovanosti venkova.

Myslím, že do budoucna by bylo zajímavé tento výzkum provést mezi mladšími lidmi nebo jej provádět vždy po určitém čase a sledovat změny v názorech lidí a ve společnosti. Již teď je mezi městem a venkovem mnoho rozdílů potřeno a tuším, že do budoucna bude tento proces pokračovat nadále.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.

ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s.r.o., 2001- 2007.
ISBN 978-80-7367-273-7

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV- nakladatelství, 1996.
ISBN 80-85866-15-3

DRLÍKOVÁ, Eva, ĎURIČ, Ladislav. *Učitel'ská psychológia*. Bratislava: SPN, 1992.
ISBN 80-08-00433-9

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6

GJURIČOVÁ, Šárka, KUBIČKA, Jiří. *Rodinná terapie- systematické a narativní přístupy 2., doplněné a přepracované vydání*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2390-7

HLAVSA, Jaroslav. *Psychologické základy teorie tvorby*. Praha: Academia, 1985

MATĚJEČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2

MATĚJEČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5

MATĚJEČEK, Z. a kolektiv. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4

SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-83-8

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0956-8

VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1538-7

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1- Rozdělení podle typu obydlí.....	40
Graf č. 2- Dosažené vzdělání.....	41
Graf č. 3- Studijní ambice, cíle.....	42
Graf č. 4- Dosažené vzdělání matek.....	44
Graf č. 5- Dosažené vzdělání otců.....	44
Graf č. 6- Dosažené vzdělání rodičů.....	45
Graf č. 7- Definice pojmu „volný čas“.....	46
Graf č. 8- Volný čas- všední den.....	47
Graf č. 9- Volný čas- sobota a neděle.....	48
Graf č. 10- Názory na trávení volného času v organizacích, kroužcích.....	50
Graf č. 11- Trávení volného času organizovaně nebo individuálně.....	51
Graf č. 12- Frekvence navštěvování zájmových kroužků/ organizací.....	53
Graf č. 13- Frekvence styku s přáteli.....	55
Graf č. 14- Místa, kde se lidé nejčastěji setkávají s přáteli.....	56
Graf č. 15- Délka trvání partnerských vztahů.....	58
Graf č. 16- Počet sexuálních partnerů.....	60
Graf č. 17- Zájem o soužití širší rodiny v blízkosti bydliště respondentů.....	62
Graf č. 18- Plány v bydlení.....	64

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1- Účast všech respondentů.....	37
Tabulka č. 2- Úprava výzkumného vzorku.....	38
Tabulka č. 3- Volný čas- všední den.....	48
Tabulka č. 4- Volný čas- sobota a neděle.....	49
Tabulka č. 5- Porovnání volného času ve všední den a o víkendu.....	49
Tabulka č. 6- Frekvence návštěvnosti zájmových kroužků/ organizací.....	52
Tabulka č. 7- Průměrný počet strávených hodin v zájmové organizaci za týden.....	53
Tabulka č. 8- Frekvence styku s přáteli.....	55
Tabulka č. 9- Délka trvání partnerských vztahů.....	57
Tabulka č. 10- Počet sexuálních partnerů.....	59
Tabulka č. 11- Vzdálenost členů širší rodiny.....	61
Tabulka č. 12- Zájem o soužití širší rodiny v blízkosti bydliště respondentů.....	62
Tabulka č. 13- Plány v bydlení.....	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 1: Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Veronika Čermáková a touto cestou bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníku k výzkumu v rámci mé bakalářské práce. Výzkum porovnává vývoj osobnosti ve městě a na venkově a mapuje věci s ním spojené. Vám všem, kteří obětujete cca 10 minut svého času, velice děkuji a v případě zájmu Vám velmi ráda zašlu výsledky svého výzkumu.

1. Pohlaví

- Žena Muž

2. Věk:

3. Bydlíte ve městě nebo na venkově?

- Město Venkov

4. V jakém typu obydli bydlíte?

- V rodinném domku V bytovém domě nebo v paneláku

5. Dosažené vzdělání

☐ Základní	☐ střední odborné školy SOŠ
☐ odborná učiliště a učiliště OU a U (učilištní obory)	☐ vyšší odborné školy (na středních školách)
☐ střední odborná učiliště SOU (s obory středoškolskými i učilištními)	☐ bakalářské studium (na vysokých školách)
☐ gymnázia	☐ vysokoškolské 2. stupeň
	☐ formy postgraduálního studia (na vysokých školách)

6. Do budoucna bych rád/a dosáhl/a alespoň

☐ Základní	☐ vyšší odborné školy (na středních školách)
☐ odborná učiliště a učiliště OU a U (učilištní obory)	☐ bakalářské studium (na vysokých školách)
☐ střední odborná učiliště SOU (s obory středoškolskými i učilištními)	☐ vysokoškolské 2. stupeň
☐ gymnázia	☐ formy postgraduálního studia (na vysokých školách)
☐ střední odborné školy SOŠ	

7. Jakého stupně vzdělání dosáhla Vaše matka?

☐ Základní	☐ Střední odborné školy SOŠ
☐ Odborná učiliště a učiliště OU a U (učilištní obory)	☐ Vyšší odborné školy (na středních školách)
☐ Střední odborná učiliště SOU (s obory středoškolskými i učilištními)	☐ Bakalářské studium
☐ Gymnázium	☐ Vysokoškolské navazující (2. Stupeň)
	☐ Postgraduální studium
	☐ Žiji pouze s otcem

8. Jakého stupně vzdělání dosáhl Váš otec?

☐ Základní	☐ Střední odborné školy SOŠ
☐ Odborná učiliště a učiliště OU a U (učilištní obory)	☐ Vyšší odborné školy (na středních školách)
☐ Střední odborná učiliště SOU (s obory středoškolskými i učilištními)	☐ Bakalářské studium (na vysokých školách)
☐ Gymnázium	☐ Vysokoškolské navazující (2. Stupeň)
	☐ Postgraduální studium
	☐ Žiji pouze s matkou

9. Co si představíte pod pojmem „volný čas“:

10. Kolik máte volného času, tedy času jen pro Vás a Vaše zájmy?

• V týdnu ☐ 1 a více hodin ☐ 2 a více hodin ☐ 3 a více hodin ☐ 4 a více hodin ☐ 5 a více hodin	• V sobotu a neděli ☐ 2 a více hodin ☐ 4 a více hodin ☐ 5 a více hodin ☐ 6 a více hodin ☐ 8 a více hodin ☐ 10 a více hodin

11. Myslíte, že je důležité trávit pravidelně volný čas v nějaké sportovní/ umělecké organizaci, v nějakém kroužku apod.?

- Ano Ne

12. Navštěvujete nějaký kroužek nebo sportovní či uměleckou organizaci nebo dáváte přednost trávení volného času jinak/ individuálně?

- Ano, navštěvuji
 Ne, dávám přednost trávení volného času individuálně, dle nálady a časových možností

13. Jak často navštěvujete (pokud tedy vůbec navštěvujete) zájmový kroužek/ zájmové kroužky?

- Žádný nenavštěvuji 3x týdně
 1x týdně 4x týdně
 2x týdně 5x týdně

14. Jak dlouho znáte své přátele (se kterými nyní trávíte nejvíce času/ jste s nimi nejvíce v kontaktu/ považujete za opravdové přátele)?

- Méně než rok 6 let
 1 rok 7 let
 2 roky 8 let
 3 roky 9 let
 4 roky 10 a více let, uveďte:
 5 let

15. Jak často se s těmito přáteli setkáváte?

- 1x týdně Nyní už jen příležitostně
 2x týdně (změna bydliště Vaše
 3x týdně nebo Vašeho přítele,
 4x týdně cesta do zahraničí, apod.)
 5x týdně Jiná odpověď:
 Každý den

16. Na jakém místě, při jaké činnosti se s přáteli nejčastěji setkáváte? Napište prosím.

17. Jak dlouho trval/trvá Váš zatím nejdelší vztah?

☐ Méně než rok	☐ 6 let
☐ 1 rok	☐ 7 let
☐ 2 roky	☐ 8 let
☐ 3 roky	☐ 9 let
☐ 4 roky	☐ 10 a více let
☐ 5 let	

18. Kolik let Vám bylo, když jste začal/a sexuálně žít?

☐ Doposud jsem nezačal/a	☐ 20
☐ 14	☐ 21
☐ 15	☐ 22
☐ 16	☐ 23
☐ 17	☐ 24
☐ 18	☐ Jiná odpověď:
☐ 19	

19. Kolik jste měl/a během svého života sexuálních partnerů?

☐ 1	☐ 7
☐ 2	☐ 8
☐ 3	☐ 9
☐ 4	☐ 10
☐ 5	☐ Jiná odpověď:
☐ 6	

20. Bydlí v blízkosti Vašeho bydliště ještě jiní členové rodiny? (babičky, dědové, tety, strýcové, sestřenice, bratřenci, atp.)

- Ano, ve stejné obci/ stejném městě
- Ano, v okruhu do 10 kilometrů
- Ano, v okruhu do 50 kilometrů
- Ne, nebydlí/ Bydlí dále než do 50 kilometrů

21. Myslíte, že je dobré mít členy širší rodiny v pěší vzdálenosti (tzn.: můžete za nimi kdykoliv dojít, nepotřebujete dopravu)?

Ano

Ne

Možná

Nevím

22. Kde chcete do budoucna bydlet a proč?

Město

Vesnice

Uveďte prosím důvod.:

